СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

16 (1120), 22—28 квітня 2021

35 років Чорнобильської катастрофи

Ми атомні заложники прогресу,
Вже в нас нема ні лісу, ні небес.
Так і живем від стресу і до стресу,
Абетку смерті маємо – АЕС.
Ліна Костенко

У всьому світі при плануванні будівництва атомних станцій виконується одна з основних умов: установка атомних станцій **повинна бути безпечною для населення.**

Створена державна комісія СРСР, яка мала займатися вибором місця під будівництво АЕС в Україні, не була некомпетентною – вона була підлегла рішенням **верхів** та **партії**... Комісія обстежила 16 пунктів у Київській, Вінницькій та Житомирській областях.

Майданчик було вибрано за 4 км від села Копачі Чорнобильського району на правому березі річки Прип'ять (у верхів'ї трьох річок, які несуть свої води у Дніпро, а далі – в Чорне море), за 15 км від міста Чорнобиль, поблизу станції Янів залізничної лінії Чернігів – Овруч. За підсумками обстеження земля, на якій потрібно було розмістити АЕС, була визнана **малопродуктивною** і відповідала вимогам водопостачання, транспорту і санітарно-захисної зони.

Не треба "далеко сягати думками", а просто подумати, щоб переконатися, скільки помилок у виборі самого місця спорудження АЕС, які потім розглядалися як причини Чорнобильської катастрофи.

У висновках комісії лунало: малопридатна, малопродуктивна територія. А насправді – серце України, голубооке Полісся з лісами та заводями, родюча земля, яка славилася своїми картопляними полями, годувала не тільки СРСР, а і зарубіжжя. Земля, багата історією, пам'ятниками культури, з характерним етносом та говіркою. На цій мальовничій землі було багато зон відпочинку, санаторіїв, піонерських таборів.

Вибір майданчика "у верхів'ї трьох річок...", що несли свої води не тільки по Україні, а й далі у Чорне море!!! Територія мала високе стояння ґрунтових вод, що не бралося до уваги.

Станція побудована у сейсмічній зоні?! Історикам про це місце можливих природних катастроф було відомо. У 1530 році в Чорнобилі був зафіксований один із руйнівних підземних поштовхів як підтвердження тому, що станція знаходиться у зоні геологічних розломів. При будівництві станції майданчик вирівнювався, тому що було багато западин. Після аварії були проведені аерофотознімки, які показали, що пісок пішов униз у геологічне середовище. Цю думку підтверджує академік НАНУ – геолог Вячеслав Шестопалов.

При будівництві таких об'єктів як АЕС потрібно наперед передбачати небезпеку, яку можуть створити природні катаклізми, безпечність, можливі диверсії тощо.

Про вибір майданчика під будівництво АЕС на території України комісія прозвітувала державному керівництву. І вже 2 лютого 1967 року під грифом "Цілком таємно" з'явився документ:

"Звернення Ради Міністрів Української РСР до ЦК Компартії України про погодження проекту будівництва Центрально-Української електростанції біля села Копачі Чорнобильського району Київської області".

У 70-ті будівництво Чорнобильської АЕС стало наймасштабнішим в Україні і в СРСР. Їхала молодь з усіх усюд: планувалося, що Чорнобильська атомна стація забезпечить електроенергією не тільки всю Україну, а й частину Російської РСФР.

В Україні раніше не будували таких могутніх об'єктів. І українські кваліфіковані будівельники, незабезпечені на рідних теренах роботою, роз'їжджалися по всьому Союзу, шукаючи собі місця для праці. А тут такий шанс: повернутися додому, в рідну Україну. Звичайно ж, поверталися!

Окрім усього, таке будівництво давало можливість зростати професійно і від роботи отримувати задоволення, адже будували не "що-небудь", а могутню атомну станцію! На паперах вона вже була **наймогутнішою в світі**!..

Постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 29 травня 1969 року був затверджений кошторисний розрахунок на будівництво першочергових об'єктів Чорнобильської АЕС.

Очолили будівництво станції і міста-супутника Прип'яті начальник управління Кизима В. Т. і головний інженер Луков І. П.

Наказом міністра енергетики і електрифікації СРСР від 17 грудня 1969 року з 1 січня 1970 року організовується дирекція Чорнобильської АЕС, а з квітня 1970 року директором Чорнобильської АЕС ім. В. І. Леніна призначається Брюханов В.П.

Розпочалися активні будівельні роботи. Була створена комісія з прийому об'єктів Чорнобильської АЕС.

"У День будівельника, 15 серпня 1972 року, об 11 годині дня, був урочисто покладений перший кубометр бетону в основу деаераторної етажерки головного корпусу першої черги станції, здійснена закладка нержавіючої капсули з листом до майбутніх поколінь" (Вікіпедія).

Конструкції усіх будівель АЕС повинні відповідати основним вимогам: зручність для виконання основного технологічного процесу, функціональна цілеспрямованість будівлі); надійність при дії оточуючого середовища, міцність і довговічність (технічна цілеспрямованість будівлі; економічність, але не на шкоду довговічності (економічна цілеспрямованість); естетичність (архітектурно-художня цілеспрямованість).

За виконанням цих вимог чітко стежила комісія з прийому об'єктів АЕС!

Роки будівництва атомної станції – то період напруженої праці будівельників усіх рівнів. Були проблеми, і в основному – це проблеми з постачанням матеріалів і обладнання. Але все йшло згідно з державним планом, із незначними відхиленнями, які вирішувалися в робочому порядку.

Перший енергоблок був введений в експлуатацію 26 вересня 1977 року. Другий енергоблок почав працювати з 16 листопада 1978 року. Третій енергоблок був запущений 3 грудня 1981 року.

Четвертий енергоблок був виведений на проектну потужність 28 березня 1984 року. Міністерство енергетики СРСР вирішило використати на станції реактор типу РБМК-1000. Чорнобильська АЕС стала третьою в СРСР із реакторами такого типу, після Ленінградської та Курської АЕС. (Активна зона РБМК складалася із графітової кладки. Кладку пронизували вертикальні канали із цирконієвого сплаву. Знизу в реактор надходила через канали вода.

Там вона нагрівалася, і пара надходила в турбіну).

Згідно з проектом потужність ЧАЕС повинна була досягти 6000 МВт. У квітні 1986 року станція виробляла 4000 МВт. Після запуску 5-го та 6-го енергоблоків цифра 6000 МВт була б досягнута...

"Завершальний рік одинадцятої п'ятирічки був для Чорнобильської АЕС незвичайний – тут діяли на повну потужність одразу всі енергоблоки. Подібного ще не було за всю історію експлуатації атомного богатиря", – писала газета "ИЗВЕСТИЯ" 6 січня 1986 р., за 3,5 місяці до трагедії.

Із книжки Людмили Житньої "Чорнобиль – очима жінок". (читайте стор. 8-9)

ЛЮБОВ СЕРДУНИЧ

3

НІНА БЕРНАДСЬКА

6

ЛЮДМИЛА ЖИТНЯ

8–9

ТЕТЯНА ЮЗЬВ'ЯК

12-13

ПЕТРО ШКРАБ'ЮК

15

“Нині пріоритет – декомунізація свідомості, звільнення від комуністичних ідеологем, міфів та репресивно-тоталітарних стереотипів”.

Олег ПУСТОВГАР,
регіональний представник УІНП в Полтавській області

Декомунізація: історичний поступ

9 квітня 2015 року Верховна Рада України схвалила пакет декомунізаційних законів, розроблених спільно громадськістю, нардепами та Українським інститутом національної пам’яті. Прийняття Закону “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки” шість років тому започаткувало старт державної, ОФІЦІЙНОЇ політики декомунізації, тобто процесу всеохопного позбавлення наслідків злочинної комуністичної ідеології.

Чотири декомунізаційні хвилі

На слові “офіційна” недарма роблю акцент, адже йдеться про те, що тоді відбувся старт декомунізації на законодавчому рівні – як державної політики. Однак твердити, що ця політика обмежується лише шістьма останніми роками, було б неправильно. Ґрунт готувався задовго до цього, і зерна засівалися відразу після відновлення незалежності України.

Під тиском Народного Руху тодішній президент Леонід Кравчук видав декомунізаційний указ, який мав рекомендаційний характер. Втім, рухівці його використовували “на повну”. **Перша рухівська декомунізаційна хвиля** почалася ще в 1990-х і стартувала зі змін в освіті, науці, ЗМІ, громадському житті: з навчальних програм прибрали вивчення основ комуністичної ідеології та історії комуністичної партії (так, я навчався тоді на істфаці Полтавського педуніверситету – підручники були старі, а от таких “предметів”, як “історія марксизму-ленінізму”, не було й близько), припинилися “добровільно”-примусові маніфестації, зникла комуністична цензура. Полтавські Рух і “Просвіта” активно співпрацювали з місцевим осередком Спілки офіцерів України: у військових частинах на території Полтави ліквідували “ленінські кімнати”, натомість облаштовували куточки українознавства з державною символікою, портретами гетьманів і українських військових діячів.

Ще в 1990-х відбулися перші перейменування. Наприклад, у Полтаві з’явилися вулиця і зупинка Сінна. Цю історичну назву затвердив тодішній міський голова Анатолій Кукоба з ініціативи Полтавських Руху і “Просвіти”: прижилася, містяни звикли, і вже мало хто з полтавців зможе пригадати стару назву – “Ленінградська”. Так само пішли в небуття вулиці Косіора в мікрорайоні Алмазний та червоноармійців-гвалтівників – братів Литвинових, натомість з’явилася на честь Василя Кричевського (поруч із краєзнавчим музеєм ім. Кричевського).

У 1992 році я разом із осередком Руху села Березова Лука Гадяцького району ініціював перейменування центральної вулиці “Комуністична” на історичну “Геталівка”, що теж сприйнялося без суперечок. Так її називали кілька сторіч, на честь козака Березоволуцької сотні Миргородського полку Гетала.

Пригадую міжнародний форум “Комунізм – глухий кут цивілізації”, який провів у 1994 році Народний Рух у Києві з ініціативи В’ячеслава Чорновола. У ньому брали участь і 50 полтавців – викладачі вишів, краєзнавці, історики, активісти ГО і національно-демократичних партій. Саме тоді своїм досвідом у цій сфері ділилися поляки, чехи, угорці, на цьому ж зібранні було сформульовано концепцію декомунізації, яка лягла значною мірою в основу декомунізаційних законів зразка 2015 року. Ця концепція почала реалізовуватись, на жаль, запізно – аж через 20 років після того, як наші європейські сусіди, екс-сателіти СРСР, розпрощалися назавжди із соцтабором. Пригадую, як у далекому 1995 році Полтавська “Просвіта” напрацювала низку ініціатив (понад 30 топонімів облцентру) і подала їх на розгляд виконкому міськради. Але пані Історія розсудила так, що наші мрії стали реальністю лише через 20 років, у 2016-му.

Пригадую свою працю в Полтавській облдержадміністрації на посаді керівника головного управління інформаційної та внутрішньої політики. **Це був період президентства Віктора Ющенка, період другої хвилі декомунізації.** Мушу констатувати: та хвиля захлинулася у трясовині саботажу з боку совкового чиновництва та через затятий опір п’ятої колони Москви – комуністів на чолі з Симоненком та Партії регіонів на чолі з Януковичем. Нагадаю: тоді Віктор Ющенко намагався запровадити системну декомунізацію. Він видав Указ “Про заходи у зв’язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні”, домігся від парламенту прийняття закону, яким Голодомор 1932–1933 рр. визнано геноцидом українського народу. Ці законодавчі акти офіційно започаткували демонтаж пам’ятників діячам радянського періоду, причетним до організації голодоморів та політичних репресій. Як керівник згаданого “ідеологічного” управління, я розробив рішення колегії Полтавської облдержадміністрації, яким рекомендувалося органам місцевого самоврядування прибрати комуносимволіку. Тоді чимало зображень гербів СРСР, зокрема в Полтаві, демонтували, але пам’ятники і бюсти комуністичним злочинцям лишилися незрушними. Водночас, вважаю, варто говорити й про певні успіхи у контексті декомунізації свідомості: з ініціативи тодішнього голови Полтавської ОДА Валерія Асадчева відроджено рухівську традицію ще з 90-х – щорічну масову скорботну ходу вшанування жертв голодомору-геноциду, у якій зазвичай брало участь до 2 тисяч полтавців.

Березень, 2016 рік — учасники міської громадсько-наукової комісії Олександр Ластовецький, Олег Пустовгар, Вадим Ямщиков

Третьою хвилею декомунізації можна вважати стихійний “ленінопад”, що почався з повалення пам’ятника Володимиру Леніну в центрі Києва під час Революції Гідності 8 грудня 2013 року. Вже в лютому ця народна ініціатива охопила практично всю країну, й монументи Іллічу демонтували в багатьох обласних центрах, зокрема в Полтаві.

Четверта хвиля – власне реалізація спеціального закону, ухваленого у 2015 році. Ним засуджується комунізм і нацизм, а також категорично забороняється їх пропаганда як наруга над пам’яттю мільйонів жертв тоталітарних режимів. Ось так декомунізація вийшла на повноцінний системний державний рівень. Насамперед йдеться про усунення комуністичних символів і назв із публічного простору. Остаточну крапку торік влітку поставив Конституційний суд, який визнав декомунізаційний закон непорушним і таким, що цілковито відповідає Конституції.

Декомунізація топоніміки Полтави

У міської влади було вдосталь часу, аби виконати закон. Але, можливо, забракло політичної волі і бажання? По всій Україні активно рухався цей процес, а Полтава “розкачувалася” довго – наче якась інша планета. Попри риторику про “духовну столицю” і схвалений навесні 2015 року декомунізаційний закон, наше місто протягом 2015 року і зими 2016-го лишалося таким собі “заповідником комунізму”. Не організовувалися публічні обговорення ймовірних нових назв, питання не виносилися на сесію міськради. Але закон виписаний так, що саботувати його було досить складно: якщо не виконали органи місцевого самоврядування, то це мали зробити облдержадміністрації. У березні 2016 року в Полтавській ОДА за участю тодішнього голови Українського інституту національної пам’яті Володимира В’ятровича, представників місцевого самоврядування, виконавчої влади, громадських об’єднань, науковців-істориків, депутатів обласної та міської рад, краєзнавців відбувся масштабний обласний “круглий стіл”, який мав на меті подолати саботаж. Реальний підсумок зібрання – поява Полтавської міської громадсько-наукової топонімічної комісії, яку очолив депутат міськради і ветеран російсько-української війни Юліан Матвійчук. До неї увійшли також автор цих рядків (від товариства “Просвіта”), професор Юрій Волошин, історик-архівіст Тарас Пустовіт, представник ГО “Злам стереотипів” Олександр Ластовецький, заступник директора краєзнавчого музею ім. В. Кричевського з наукової роботи Володимир Мокляк, кандидатка історичних наук Оксана Коваленко, депутат міськради Вадим Ямщиков та ін. Протягом березня – квітня тривала напружена “чорнова” інтелектуальна робота: напрацювали ініціативи щодо понад ста урбанонімів Полтави – вулиць, провулків, районів, парків, проспектів, збирали наукові джерела і на їхній основі готували історичні довідки для ОДА, цивілізовано дискутували, обмінювалися думками, збирали пропозиції від ГО АТО, Спілки письменників, єпархії Православної Церкви на чолі з архієпископом Федором, небайдужих полтавців.

Тоді в райцентрах і містах Полтавщини та й у інших регіонах популярною була тема “рослинних” перейменувань. Такий непродуманий підхід міських і сільських голів призвів до перетворення топоніміки області у велетенський “гербарій” із безликих назв вулиць Квіткових чи Бузкових. Переконати Полтавську ОДА уникнути такого сценарію бодай в облцентрі було складно і важливо. Нам це вдалося.

Очищення Полтави: нові топоніми

Як результат, у розпорядження облдержадміністрації увійшло близько 70 відсотків наших напрацювань. Апеляцією до спадку Київської Русі є вулиця князя Ігоря Святославича (колишнє Красноградське шосе) на Леваді, поруч із Ворсклою. Неподалік, на березі річки (принаймні так описується в літописах), князь відпочивав під час походу проти половців. На топонімічній мапі Полтави потужно відображені Козацька доба й період Гетьманщини: гетьмани Іван Мазепа, Пилип Орлик, Іван Виговський, Данило Апостол, Петро Конашевич-Сагайдачний, Петро Дорошенко; кошові отамани Іван Сірко і Кость Гордієнко; полтавський полковник Федір Жученко, літописець Григорій Грабянка. Важливо, що пішли на смітник історії і назви вулиць імені сепаратиста Артема і Лєніна (тепер Небесної Сотні), парк Лєнінського комсомолу (тепер Студентський). Охоплено всі періоди визвольних змагань у XX ст. Це і діячі братства Тарасівців, першої у наддніпрянській Україні організації, де формувалися ідеї визволення з-під російського ярма: Іван Липа, Микола Дмитрієв, Володимир Шемет. Це і вулиці й провулки на честь подій і постатей періоду Української революції 1917-21 рр.: Героїв Крут, Соборності, Січових стрільців, Холодноярський майдан, Віктора Андрієвського, Юрія Горліс-Горського, Петра Болбочана та ін. Не забули звитяги ОУН і УПА: це і вулиця на честь Президента УГВР Кирила Осьмака і провулок діяча ОУН Миколи Лемика. Період шістдесятництва закарбували вулицями Євгена Сверстюка і Оксани Мешко. Одній із центральних вулиць відродили стару назву – Стрітенська (колишня Комсомольська), а ще провулки Свято-Макарівський і Хрестовоздвиженський, Всіхсвятський – назви милозвучні, вказують на належність України до православних традицій. Також повернуто історичні назви: вулиці Колійна, Підмонастирська, Михайлівський яр, провулки Колісниківський, Миргородський, Микитський...

Рухівці ще в 90-х називали Ленінський район Полтави Подільським. І от ця ініціатива устаткувалася. Мегаважливо, що саме вулицю Артема перейменували на честь Симона Петлюри: тут стояла хата, де народився і провів дитинство майбутній голова Директорії УНР. Аналогічно: вулицю Лібкнехта – на честь Патріарха Мстислава, бо тут розташована хата племінника Петлюри Степана Скрипника, майбутнього релігійного діяча і воїна армії УНР. У назвах полтавських вулиць увічнено Михайла Драгоманова і Олену Пчілку, уродженців Гадяча; Опанаса Сластіона, одного із фундаторів українського національного стилю в українській архітектурі; Катерину Скаржинську, меценатку, одну із фундаторок Полтавського краєзнавчого музею; Михайла Гаврилка, скульптора, художника, поета, творця Шевченкіани в скульптурі, барельєфах, портретах, плакатах, медальйонах; вчених Ореста Левицького, Федора Вовка і Павла Бодянського; астронома Євгена Федорова; кобзаря і воїна УПА Григорія Китастого; церковного діяча Паїсія Величковського, художниць Катерину Білокур і Ганну Старицьку; просвітителів Русових; актора Івана Миколайчука; письменників Василя Барку, Василя Симоненка, Олеся Гончара, Павла Загребельного, Петра Ротача, братів Зерових, Леоніда Полтаву, Оксану Іваненко.

З’явилися вулиці Героїв АТО, Волонтерська та на честь героя російсько-української війни Дмитра Коряка. Застосували цілісний підхід щодо назв вулиць Полтави, які вже перейменовані, але частково (В’ячеслава Чорновола, Раїси Кириченко), бульвар маршала Конєва перейменовано на честь видатного діяча визвольного руху, першого голови ОУН Євгена Коновальця, а провулок Піонерський у центрі Полтаві відтепер носить ім’я головнокомандувача УПА Романа Шухевича.

Протягом шести років управління ЖКГ Полтавського міськвиконкому так і не спромоглося системно поміняти старі комуністичні вивіски чи покажчики. На вулиці Небесної Сотні іноді можна побачити таблички “вул. Леніна”, на вулиці Європейській – “вул. Фрунзе”, на вулиці Симона Петлюри – “вул. Артема”, у підземному переході “Злато місто” – вказівники на неіснуючі вулиці Фрунзе і Жовтнева, і таких прикладів у Полтаві та містах і містечках краю – сила-силенна. Це порушення закону, пропаганда комуністичного режиму у публічному просторі.

Нині пріоритет – декомунізація свідомості, звільнення від комуністичних ідеологем, міфів та репресивно-тоталітарних стереотипів. Сфери освіти та виховання – ось куди треба докладати зусиль. Інститут національної пам’яті сподівається на поглиблення співпраці з освітянськими колами. Цільова група для наших комунікацій – це молодь.

Любов СЕРДУНИЧ: “Мрія глобальніша – щоб Україна була українською в усьому”

Письменниця, просвітянка, дослідниця голодоморів, краєзнавиця, журналістка, етнографиня, блогерка. Входить до Національних спілок письменників України, журналістів, краєзнавців, Асоціації дослідників голодоморів в Україні. Очолює районні організації Всеукраїнського об’єднання ветеранів, ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка і творчі гурти для дітей та дорослих. Наставниця молоді. Волонтерка з 1995 року. Входить до ГО “Народне об’єднання “Майдан”, до волонтерської ГО “Об’єднання українок “Яворина” (заступниця голови РО). Публікується в часописах, газетах України і за кордоном, на літсайтах і в соцмережах. Переможниця літературних конкурсів. Літредакторка, співредакторка, авторка передмов, співавторка багатьох міжнародних та всеукраїнських альманахів і збірників. У її однокімнатному помешканні, як вона каже, – “шість офісів”.

– Які життєві принципи Любови Сердунич?

– Стійка у своїх переконаннях, завжди на боці правди. Ціную щирість, ненавиджу дволикість. У мені мирно співуживаються і лірика, і певний прагматизм, і ситуативне бунтарство. А якщо глобальніше, то вважаю, що Україна – насамперед для українців, бо ми вже побачили, що значить бути дуже толерантними. На землі, даній народові долею й історією, повинен жити і господарювати саме її нарід. А українська земля належить українцям! Про це споконвіку мріяли наші пращури, захищаючи її від різних заброд.

– Мрія юності?

– Стати вчителькою рідної словесности. Стала. На жаль, через хворобу голосу змушена була залишити школу, але не Слово, бо “рідну мову треба вивчати все життя”. Хоча й на пенсії, а не полишаю літературу: пишу, видаю, допомагаю иншим у редагуванні. А мрія глобальніша – щоб Україна була українською в усьому.

– Ти так багато написала, так багато вклала праці в літературу. Почитати у Вікіпедії про тебе – твою творчість сміливо можна порівняти з доробком Івана Огієнка. Ділися секретом титанічної праці.

– Дякую, Юленько, за порівняння! Хоча, звісно, ще далеко. А секрету нема. Просто якщо нічого нема (городу, господарства, роботи...), то більше часу на улюблені справи. Але головне – це любов до всього національного. Ну й мій робочий час – ізраночку до 2-ї, а то й 3-ї години наступної доби, бо багато роботи.

– Назви свої книги. Яка з усіх наймиліша для душі, а яку вигріваєш у планах?

– Протягом 25 років побачило світ майже стільки ж моїх збірок для дорослих і дітей: поетичних, прозових, краєзнавчих, фольклорних, дослідницьких, просвітницьких. А з колективними понад 30 набереться: це регіональні та всеукраїнські видання із залученням закордонних авторів, цебто й міжнародні збірники. Мої збірки: *“Перша крапелька”, “Джерелинка”, “Квіти грудня”, “Городище над Іквою”, “На човнику долоньки”, “Загублений перстень”, “Барва смерті – 33-ій”, “Душа не терпить порожнечі”, “ОдКРОВеннЯ”, “Краплини сонця на долоньці”, “Вустами правди і болю”, “Із народної криниці”, “Дві барви”, “Вітражі жартів”, “Столиця твого родоводу”, “Зайдам – зась!”, “Розвиднень”, “І слово боролось”, “Сучасний, злободенний, вічний”, “Без чого не буває дня?”, “Народитися вдруге”.*

Скажу банальне: дорогі всі книжки, бо це моя праця, недоспані ночі... Але коли видала найоб’ємнішу (на той час) зі своїх збірок: “Із народної криниці” (посібник для закладів освіти й культури, збірник сценаріїв свят, двічі видана), то думала, що це – головна моя збірка. Коли вийшла ще одна об’ємна книга: “Столиця твого родоводу” (історія мого рідного села), то, звісно, її вважала головним своїм доробком, бо працювала над нею все свідоме життя. Книжка охоплює 1000 років історії села. Я взагалі вважаю, що кожна творча людина просто зобов’язана видати книжку про свій ріднокрай, бо наші села – це така terra incognita! І те, що иноді пише Вікіпедія про час заснування села, – далеко не так. Наприклад, я зробила свої Теліжинці старішими на сім років. Мало того, ще й повернула правильну назву. А коли вийшов “Розвиднень” (просвітницьке видання про український світогляд), то і її вважаю головною своєю працею, тим паче, що такі ж відгуки про неї й отримую. І “Розвиднень” витримав уже три випуски. І збірку “Вустами правди і болю” (фольклор періоду голодоморів, має 2 випуски) теж вважаю важливою працею. Кажуть, в Україні до мене ніхто не зібрав стільки фольклору голодоморних часів.

Оце, мабуть, книги, “наймиліші для душі”, бо в них вкладено багато праці, вони мають попит, а я – схвальні відгуки. Хоча кожна книжка – це твоя дитина, тому дорога кожна. А вигріваю ще понад 15 нових проєктів, не лише поетичних, а переважно просвітницьких. Однак вони давно “зависли”, бо потребують коштів. Але... “contra spem spero”...

– Так багато написано тобою і так мало написано про тебе. Чому?

– Не знаю. Все відносно (щодо “багато написала”). Та й за працею ніколи думати про це (щодо “мало про мене”) й, тим паче, займатися собою. І нікого не прошу, як це буває.

– Читаючи про сучасних літераторів, звертаю увагу на таке: творчості мало, а відзнак багато. А в тебе навпаки... Хоча відзнаки маєш теж. Які вони?

– Лавреатка Хмельницької обласної премії імени Микити Годованця та Хмельницької крайової ім. Лесі Українки. За просвітницьку діяльність відзначена медаллю “Будівничий України”. За “вагомий особистий внесок у дослідження голодоморів в Україні та активну громадську діяльність” нагороджена орденом “За заслуги” ІІІ ступеня. Є й инші відзнаки, зокрема літературні: переможниця літературних конкурсів ім. М. Утриска (2014, 2015) та “ProPatria!” (“За Батьківщину!”) (номінант, 2014), всеукраїнських інтернет-конкурсів у номінації “Поезія”, “Проза” та “Переклади”), переможниця Загальнонаціонального конкурсу “Українська мова – мова єднання”... Але, справді, не гонюся за ними. Якщо випадково й натраплю на якийсь конкурс, то можу щось надіслати, якщо він не вимагає багато праці.

– Ти багато займаєшся просвітництвом. Чому ставиш його чи не на перше місце у своїй діяльності? І що насамперед варто ставити за мету у цьому напрямку?

– Справді, просвітництво вважаю найголовнішою своєю справою, бо незнання нашої історії призводить до катастрофічних наслідків. Як сказав Павло Мовчан, *“криза культури супроводжується духовною кризою”*. Зі здобуттям Україною незалежности, а особливо з початком московинсько-української війни ми почали пильніше придивлятися до своїх коренів, а заодно – переоцінювати ті духовні вартості, до яких звикли, які довгі віки нам нав’язували. Виявляється, не всі вони рідні нам. Ми – українці. Ми – українці?.. А з чого це видно?

Ми зодягнені так само, як англійці, китайці чи французи; розмовляємо, як московини; прізвища, топоніми маємо спотворені – змосковщені; імена – грецькі, єврейські, італійські, латинські; культура насмикана звідусіль; релігія – різна, але не рідна; звірокола (гороскопи) – теж чужі, нав’язані нам (східні, японські); поводирі – чужинці, масони або манкурти...

То хто ж ми?!. Хто не задумувався про це раніше, гадаю, з початком сучасної війни переконався, наскільки це важливо: рідна мова, рідна культура. *“Нарід без власної автентичної культури зникне”*, як сказав мислитель Девід Лейн. А українській нації є чим пишатися. Тож потреба відроджувати національний дух актуальна, як ніколи. Проте без знання наших витоків (історії, мови) не збережемо народної душі. Мало того! Без цих знань ми, як бачимо, втрачаємо наші терени. Бо там, де нема нашої культури, де не звучить наша мова, плодиться манкурство, яке й призвело до війни і втрати територій, а головне – тисяч людських життів. Землю ще можна (треба!) повернути, а втрачені життя десятків тисяч – уже, на жаль, ні. І головне! 30 травня 2020 р. вийшов Указ Президента України №303/2020 з ініціативою надання державного статусу окремим релігійним святам: Рамазан-Байрам, Курбан-Байрам, Песах, Рош-Гашана, Ханука, Великдень християн західного обряду та ін. Три зі вказаних свят із царини світових релігій, три – з етнічної релігії юдейського народу... Але ж кількість чужих свят, що не мають жодного стосунку до української національної культури, у нас і так зашкалює! Настільки, що вже не відрізняємо рідне від чужого. Схоже, неукраїнцям при владі ще мало, і вони хочуть впровадити всі свята свого (чужого нам!) народу в життя українців, тоді як власне українських, національних, свят на державному рівні нема жодного! То чи не тиха, узаконена окупація це?!

Будьмо пильні! Борімося за Своє, аби не втратити національного коду й української душі! І святкуймо Рідне! А для цього потрібно мати знання, аби відрізняти чуже від Свого. І перш ніж “чужому научатись”, потрібно знати рідне, прабатьківське, національне. Бо переймати чуже можна тоді, коли нема рідного. А ми – прадавня і самодостатня нація! У НАС Є ВСЕ СВОЄ! І тому мета мого просвітництва – пробудження національної гідности. Щоб боротися за Своє, треба передусім відрізняти Рідне від чужого і пишатися Своїм, національним. А без просвітництва гідности не виховаєш. Втім, просвіту можна сіяти не лише виданими книжками, а й кожним словом: у привітанні, у правильній назві рідної валюти (гривня, а не “рублі”, як досі побутує), у виборі українських наймень для дітей та онуків, у вживанні наших, колись репресованих, слів...

– Як давно почалася твоя участь у політичному і громадському житті? І що спричинило її?

– Почалася ще в радянські роки, із зародженням Народного Руху за перебудову. Самій на щось впливати було важко, треба було гуртуватись. Тож перебування у “правих” партіях було органічним. Була депутаткою Старосинявської селищної і Старосинявської районної рад (секретар постійної комісії з питань освіти, культури, соціального, транспортного забезпечення та духовного відродження району). Була делегаткою IV Всесвітнього форуму українців, Х з’їзду АДГУ, ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка, Всеукраїнського об’єднання ветеранів, кількох партійних з’їздів: Українського Народного Руху, Української народної партії, Народного Союзу “Наша Україна”, що ще більше наснажує.

Волонтерю з 1995 р. Це була різна праця, а з початком війни – допомога воякам. 2017 р. – заступниця голови Старосинявського районного осередку Всеукраїнської ГО “Об’єднання українок “Яворина”” (це волонтерська організація). Організовую допомогу українським воякам, беру участь у поїздках “яворинок” на буремний схід України з волонтерською допомогою. Учасниця мітингів і акцій на різних рівнях у підтримку національно-патріотичних дій. Учасниця Помаранчевої революції (Київ, Хмельницький, смт Стара Синява). Учасниця Революції Гідности в Києві, Хмельницькому, смт Старій Синяві. Входжу до Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка (голова райоб’єднання від 1997 р., до правління Хмельницького обласного об’єднання ВТ “Просвіта”), до Всеукраїнського об’єднання ветеранів (голова райвідділення від 2009 р., до ради Хмельницького обласного відділення ВОВ). Нагороджена пам’ятним знаком “Гвардія Революції” (номерний, 2005).

– А участь у численних літературних спільнотах? Що дає це все тобі?

– Як кожна творча людина, потребую спілкування і люблю діяти спільно, тому коли запрошують, охоче єднаюсь. Прийнята до Національної спілки журналістів України (2000 р.), Національної спілки краєзнавців України (2001; секретар районного осередку), а з 2018 р. маю честь входити до Національної спілки письменників України. Засновниця і керівниця Старосинявської районної літературної студії “Муза Надіквиння” (з 1993 р.). 20 років входжу до Хмельницької літературної спілки “Поділля”, організаторка і голова Старосинявського районного літоб’єднання “Джерелинка” (з 1998 р.). Входжу до Всеукраїнської творчої спілки “Конгрес літераторів України”, до Київського літоб’єднання “Радосинь”. Не один десяток років входжу до Хмільницького літературно-мистецького клубу “Золота троянда”, де я – віцепрезидент із питань української культури та духовности. Тісно співпрацюю з иншими творчими гуртами.

– І Любов Сердунич – журналістка. Хоча це далеко не все, чим займаєшся...

– Мої дописи і твори друкувались у часописах “Українська культура”, “Дивослово”, “Радосинь”, “Заповіт батьків”, “Дзвін”, “Педагогічний вісник”, “Мистецькі грані”, “Німчич”; у газетах “Слово Просвіти”, “Вільне слово” (Румунія), “Високий замок”, “Свобода” (США), “Народне слово”, “Демократична Рівненщина”, “Порадниця”, “Жива вода”, “Пульсуючі джерела”, “Я та місто” (Вінниччина), “Колос” (м. Заліщики, Тернопілля), у багатьох районних газетах, на сайтах і в соцмережах. А на Хмельницькому обласному радіо (ХОДТРК “Поділля. Центр”) на громадських засадах вела передачі “Криниця. Культура мовлення”, “У нас є все своє”, “До рідних витоків”, а також краєзнавчі та літературні сторінки на Старосинявському районному радіо. Нині веду персональний блог на “UA. Modna”, маю публікації на инших веб-порталах, адмініструю і модерую мовні та патріотичні спільноти у Фейсбуці. Чимало віршів покладено на музику. Вивчаю український національний світогляд, культур, звичаї; вишиваю, люблю співати, люблю все, чим займаюсь.

– Твій труд – це подвиг! Стільки праці!.. Дякую, Любавко, за приємну розмову, після якої хочеться ще більше працювати для України та людей.

Юлія ЛИСКУН,
членкиня НСЖУ, голова
ВГО “Український клуб”
м. Кам’янця-Подільського

“Канонізація Гакмана була б великим подарунком до свята Незалежності України”.

Заповіти Гакмана: від духовної єдності – до незалежності України

Онлайн-конференція

Буковинська “Просвіта” не випадково вибрала 12 квітня для проведення онлайн-зустрічі колег-однодумців, щоб обговорити питання про вплив духовності на формування незалежності України. Саме в цей день Чернівеччина вшановує пам’ять першого Митрополита Буковини і Далмації, церковного, політичного і громадського діяча, православного єпископа, засновника першої просвітницької організації на Буковині “Руська бесіда” Євгена Гакмана. 228-му річницю з дня народження та 148-му з дня смерті Буковина згадувала і цьогоріч.

Митрополит Гакман ще на початку XIX століття, у час панування Австрійської імперії, розумів, що націю визначає духовна спільнота, яка має свій суверенітет, тому все своє життя жертовно віддав на олтар духовно-національного просвітництва буковинців. На жаль, минуле Церкви часів Євгена Гакмана, а також сучасне досі кровоточить протиріччями про єдину українську Церкву – духовну основу нашої безпеки та Незалежності.

Світлана МАСЛОВСЬКА

Організація заходу — це продовження циклу онлайн-зустрічей, запропонованих Центральним правлінням ВУТ “Просвіти” ім. Тараса Шевченка до 30-річчя Незалежності України. “Чи такою ми бачили Україну 30 років тому?” Про це ми дискутували наприкінці березня, з ініціативи просвітницького керманича Павла Мовчана, згадуючи доленосні події 1989-90-91 років та, шукаючи причини топтання українського суспільства на місці нині: економічні, гуманітарні, ідеологічні, інформаційні тощо. Буковина, приймаючи естафету циклу, запропонувала розглянути духовну складову у формуванні нашої Незалежності.

До онлайн-зустрічі, що відбулася в конференц-залі Чернівецької обласної наукової універсальної бібліотеки ім. Михайла Івасюка (директорка Наталія Філяк), долучилася чимала аудиторія просвітян-колег з різних областей України, священики й священнослужителі, вчителі й працівники галузей освіти, культури, бібліотек, студентська молодь та активна громадськість краю. Модераторка заходу – в. о. голови Чернівецької “Просвіти”, авторка цієї публікації.

Владика Данило: канонізація Гакмана — головне наше завдання

Перше благословенне слово — від Митрополита Чернівецького і Буковинського ПЦУ Данила.

— Коли прийшов на Буковину, — пригадує владика, — а це було понад три десятиліття тому, побачив храми, споруджені з благословення Євгена Гакмана, і зрозумів велич цієї людини, з його далекоглядним, планетарно-масштабним мисленням. Тоді разом із активістами міркували, як пам’ять про першого Буковинського митрополита відновити, зберегти і духовно-просвітницький труд його усвідомити й передати іншим. На честь 120-річчя з часу його відходу в інший світ наша єпархія проголосила, що у селі Васловівці, на місці садиби Гакмана, має бути монастир. І ми його збудували, отримали довгоочікувану святиню — вогнище благодаті Божої для пробудження свідомості наших краян. Світ і досі дивується шедевральною архітектурою нашого університету. У цьому теж найбільша заслуга нашого славного земляка. Резиденція митрополитів — це інтелектуальна вишуканість, яку Гакман втілив у камені. Його відданість Господу і рідному народові — неоціненні. Понад 70 храмів з благословення митрополита споруджено на території краю. Він перший, хто зважився і домігся автономії святого православ’я у католицькій імперії. Нині наше головне завдання — піднести владику Євгена до лику українських святих.

Справді, канонізація Гакмана була б великим подарунком до свята Незалежності України, повернутим боргом перед його святістю та вибаченням за вчинки совітів, які познущалися над прахом святого земляка. Учасники онлайн-зустрічі в цьому пересвідчилися, переглянувши частину фільму “Повернення Митрополита”, ініціатором створення якого був Олександр Столяр (нині покійний) та Заставнівська “Просвіта”, авторка кінострічки — Світлана Новицька.

Іван Дерда: засвідчуємо повагу і беремо уроки у Гакмана

Поважне товариство привітала заступниця директора ЧОУБ ім. М. Івасюка Марія Довгань, зауважуючи, що бібліотека впродовж багатьох років плідно співпрацює з “Просвітою”, завжди з приємністю організовує такі онлайн-зустрічі. Представниця книгозбірні побажала цікавого та ефективного обговорення гострої теми впливу духовності на наше життя.

Нині ми пишаємося, що маємо такого світоча духовного. Заставнівська земля подарувала Україні та й світові багато талантів, серед сучасників маємо гордість краю — народного артиста України Івана Дерду, який також долучився до конференції. Як заступник голови обласної “Просвіти” зазначив, що подібні зібрання вшанування пам’яті наших велетів та вплив їхньої життєдіяльності на наше сьогодення потрібно проводити навіть у час пандемії, аби не лишень засвідчити нашу повагу до великого сина українського народу, але взяти уроки для подальшого поступу вперед.

О. Віталій Мензак: гармонізація влади, духовенства, просвіти рухає ідею вперед

Гакман нам освітлює шлях до Бога правди, слова, помислів і вчинків. Чому ж ми не йдемо за цим світлом? Хіба для цього він будував храми, аби ми в них славили ворога, молилися чужою мовою. У 2018–2019 роках на Буковині 20 парафій МП, з них 6 — у Заставнівському районі, перейшли до ПЦУ. Це була нелегка праця “Просвіти” й окремих священників. Серед яких о.Віталій Мензак, настоятель церкви Святого Василія Великого с. Дорошівці.

— Чому з такими важкими потугами ми йдемо до своєї мети? — запитує о. Віталій. — Згадаймо історію часів Гакмана. Владика Євген легко заходив до цісарського палацу, мав повагу від тодішніх можновладців. Цей чинник спрацьовує і в наші часи. Гармонізація влади, священників, просвіти рухає вперед ідею. Водночас така єдність виховує і нову громаду, і суддів, і поліцейських, і чиновників. Якщо не співпрацювати, можливість використає хтось інший, вакуум буде заповнений, але чим?.. Нашу церкву не впускали до школи 30 років. Лише нині ми починаємо це робити, і то не скрізь. Але в навчальному закладі, де керівник – патріот, як у моєму селі Дорошівці, християнську етику викладає священник, від першого класу до найстаршого. Та цього замало, бо багато втрачено. Вчорашні діти, у яких не було цього предмету, виросли. Ось ми і боремося нині з тими, кого не встигли виховати, кого не просвітили. Усе, що нині відбувається в державі, показує нашу меншовартість. Тому й потрібна своя Церква, мова, армія, держава.

Степан Волковецький: підвищувати людську свідомість — наша спільна місія

Євген Гакман сягнув величі у вірі і зробив чималий внесок у освітянський розвиток Чернівців і Буковинського краю. Як 150 років тому, так і нині Церква є провідником і моральних, сімейних цінностей. Адже сім’я – це своєрідна мала церква, покликана на великі почуття.

Про це і про місіонерство священників мовив голова Івано-Франківської обласної “Просвіти” Степан Волковецький:

— Кожен із нас розуміє значимість виховання. Проблема України в браку усвідомлення нашої ідентичності та національно-патріотичного виховання. Так, головна роль відводиться сім’ї, школі, але й громадські організації не мають бути осторонь. Франківська “Просвіта” багато робить у цьому плані, маємо програму, проводимо численні заходи. Водночас священнослужителі Греко-католицьких храмів та ПЦУ на богослужіннях мали б не обмежуватися коментуванням Святого письма, що, безсумнівно, потрібно, але порушувати теми стосунків батьків і дітей — не менш важливо. Формувати та підвищувати людську свідомість — наша спільна місія, аби після виборів влади не нарікати, що не того президента чи депутата вибрали. Це не докір, а лише нагадування про заповіти, які нині розглядаємо. Бо і митрополит Гакман, і митрополит Шептицький інакше ставилися до виховання молодого покоління.

Микола Шкурко: громадська спілка “Просвіта” відкриє нові горизонти діяльності

Наш духовний велет, будуючи храми, покладав великі сподівання на те, що Церква має силу виліпити особистість. Але ж ми знаємо, що церков Московських в Україні та й на Буковині ще дуже багато, отже, сподіватися, що свідомість людей, отже, нації, є вирішальною — не доводиться. На цьому акцентував увагу заступник голови Чернігівської обласної, голова Ніжинської міської “Просвіти” Микола Шкурко.

— Унікальна і актуальна тема нині на обговоренні, — розпочав розмову гість із Чернігівщини. — Ми маємо намір створити в Ніжині Громадську спілку “Просвіта”, до якої ввійдуть юридичні особи: громадська організація, благодійний фонд, підприємницьке об’єднання, парафії ПЦУ. Таким чином ми започаткуємо духовно-просвітницький центр Ніжинської “Просвіти”. Перезаснована “Просвіта” зможе матеріально утримувати вікарного єпископа ПЦУ для координації роботи Центру. У Ніжині зараз є два єпископи, але обидва московського патріархату. Мене дивує те, що Буковина — маленька область, у якій аж три єпархії. Чому не слідуєте прикладом часів Гакмана — єдина митрополія продемонструвала б силу й авторитет!.. Парафій ПЦУ у вас удвічі менше, ніж приходів МП... Маю своє бачення щодо рішення Євгена Гакмана від’єднати Буковину від Галичини, адже і одні, й інші — українці, можливо, то була його помилка. Він одразу її виправив, заснувавши просвітницьку організацію “Руська бесіда”, яка й пропагувала все українське: мову, книговидання, газети, звичаї, театр, хати-читальні (бібліотеки) тощо. Фінансово була забезпечена за рахунок внесків. Сучасна Спілка дасть змогу виростати організаційно, мати більш потужну, матеріально забезпечену організаційну структуру, де повноцінними засновниками будуть не лише фізичні особи, але й юридичні. Об’єднавшись, впливатимемо на важливі рішення. Наприклад, на вибори люди вже мають іти ідеологічно підготовлені і не вестися на шоуменів, а опиратися на державників.

Олексій Шевченко: “Просвіта” і Церква мають силу об’єднати суспільство

Безумовно, пан Шкурко заінтригував учасників конференції такою пропозицією. Раціональне зерно в цьому є. Зрештою, єдність прогресивних сил завжди давала результат. Саме на цьому зосередив увагу Олексій Шевченко — очільник Сумської “Просвіти”:

— Насамперед, щира вдячність Буковинській “Просвіті” за те, що шануєте духовного велета і намагаєтеся керуватися його заповітами. Зараз наче б то маємо всі можливості зберігати і примножувати подібні традиції, але, як кажуть, щось інколи тримає за руки. Наші вчителі, звісно, організовують багато різних заходів, конкурсів, проектів. Ми створили патріотичну групу у Вайбері, куди ввійшли майже всі педагоги. Коли ж обрали в Україні нового

президента, дуже багато вчителів вийшли з Вайбера. Чи то злякалися іншого вектору політики, чи якісь інші причини?.. Одне слово, залежність від влади — є. Але ми шукаємо патріотів. При “Просвіті” існує “Світлиця”, долучаючи до якої молодь, прагнемо розвивати християнську свідомість. Вірю, що “Просвіта” разом із Церквою мають силу об’єднати українців. Пропоную таку тему наступної конференції.

Василь Джуран: Гакман самотужки, без команди, українізував Буковину

Вижницька “Просвіта” завжди була взірцем для Буковини. Як розповів голова тамтешньої ГО Дмитро Никифоряк, тут у кожній школі працюють просвітницькі осередки, керівниками яких є вчителі-патріоти, для яких національна ідентичність багато в чому збігається з ідентичністю релігійною. Учасники конференції мали змогу ознайомитися з передовим досвідом роботи вчительки Банилівської школи Лесі Стринадко, яка презентувала урок духовно-патріотичного виховання.

З Митрополичим Днем привітав учасників конференції голова Чернівецької обласної організації Спілки письменників України Василь Джуран, який нагадав усім, що Гакман був селянською дитиною, котра стала улюбленою цісарської родини. У 42 роки став єпископом, ще задовго до Федьковича встиг багато зробити з українізації Буковини. Практично самотужки, без команди, без однодумців, самотужки досяг вершин у вірі, в освіті, просвіті, архітектурі і становленні духовного букового краю. Маємо ще час до 230-річчя з дня народження першого митрополита, тож варто гідно підготуватися, аби його заповіти стали основою духовного й просвітницького життя буковинців.

О. Євген Гончарук: заповіти Гакмана знівельовано через нашу заматеріалізованість

Про те, що Євген Гакман — символ духовного єднання минувшини й сучасності, а й про те, що ми не вивчали належним чином мудрість Гакмана, тому маємо бути більш рішучими у своїх діях, мовили колишня голова Чернівецької “Просвіти” Тамара Мінченко, голова Глибоцької “Просвіти” Олександра Возняк, просвітянка із Неполоківців Уляна Вісіч. Крім цього, пані Уляна запропонувала на подібні заходи запрошувати й священиків УГКЦ.

Виходячи з реалій, настоятель Свято-Преображенського монастиря, архімандрит о. Євген Гончарук сказав, що заповіти Гакмана практично знівельовано. Люди шукають вигоду матеріальну, духовність мало кому потрібна. Гакман інакше мислив, не боявся казати правду, зростав, прогресував внутрішньо наперед. Маємо завдячувати йому, що Буковина не потрапила в залежність від Румунії. Він зберіг ідентичність українську.

Марія Пелех: на жаль, християнська етика на Буковині згортається

Ми знаємо, що до Гакмана дослухалося учительство. Що ж маємо сьогодні? Чимало вчителів, до того ж, української мови — це інтелігенція, вихована ворогом, бо яро захищає московський патріархат. Боляче визнавати цей докір о. Віталія Мензака, але це правда. На промахах у освітянських питаннях зауважувала й відповідальний секретар Марія Пелех, зокрема на згортанні в навчальних закладах краю такого предмету, як християнська етика. Митрополит Данило зголосився сприяти, себто готувати вчителів-священиків, бо база є, немає охочих навчатися. Отже, потрібне налагодження співпраці освіти й духовенства.

Є ще одна втрата, через яку маємо не таку Україну, про яку мріяли 30 років тому. Це капеланство, тема актуальна особливо нині, у час війни, а також у період пандемії та деморалізації суспільства. Бо капелани потрібні не лише в армії, але й у медицині, поліції тощо. У 90-х роках, за ініціативи владики Данила, було відновлено філософсько-теологічний факультет. “Оскільки в ЧНУ діяла військова кафедра я клопотав, аби всі студенти-теологи пройшли муштру і у випуску ми мали б 70-100 готових капеланів. Тодішній ректор Ткач та патріарх Філарет не дали згоди, добру справу вбили. Коли почалася війна, мені серце кров’ю обливалося, бо на передову відправляв військово непідготовлених священиків. Зараз факультет в ЧНУ закрили. Я змушений був відкрити на базі єпархії училище” — коментує митрополит Буковинський.

О. Ростислав Семенчук: правильний акцент виховання працює на національну ідею

Тему капеланства продовжив ще один представник духовенства о. Ростислав Семенчук, настоятель Свято-Миколаївського храму с. Добринівці Заставнівського району. Священник добровільно пішов на війну, де навертав вояків до Господа. Зазначив, що ступінь капеланства в сучасній армії набагато вищий. Переконав, що варто підтримувати освітянські ініціативи Сходу України, де побачив патріотизм тамтешньої молоді і, повернувшись на службу в Добринівці, вирішив поєднати фах священика з педагогічним, цим самим використати шанс виховання дітей у патріотичному дусі. “Викладаючи предмет християнська етика, виставляючи вірно акценти, національна свідомість не забариться”, — переконаний о. Ростислав.

“Просвіта” потребує підтримки держави

До глибини душі зворушив виступ та авторський вірш “І навіть Бог не зробить це за нас” заступниці голови Глибоцької “Просвіти” Олени Рєпіної. З оглядом книжкової виставки до дня пам’яті Євгена Гакмана виступила завідувачка відділу краєзнавства ЧОУБ Леся Шарабуряк.

Тригодинна онлайн-зустріч дала можливість висловити свої думки всім охочим. Але далеко не на всі запитання ми отримали відповіді, навіть у дискусіях та обговоренні глибокого й делікатного церковного питання. За пропозицією Миколи Шкурка, підсумки конференції варто використати у Зверненні до Центрального правління, до Кабінету Міністрів України. Бо Євгена Гакмана, який українізував Буковину, неабияк підтримував Австрійський уряд. Ми ж, маючи українську владу, не відчуваємо співпраці і на законодавчому рівні “Просвіта” не підтримана державою. А між тим наша ГО упродовж 150 років веде українoцентричну державотворчу роботу, що є основою національного становлення, утвердження Незалежності, яку здобували 30 років тому ми, яку бачив 150 років тому Євген Гакман.

Письменник і державотворець
Пам’яті Володимира Яворівського

17 квітня 2021 року на 79-му році життя завершив свій земний шлях Володимир Олександрович Яворівський – відомий український письменник, громадсько-політичний діяч, колишній голова Національної спілки письменників України, лавреат Національної премії ім. Т. Г. Шевченка, людина надзвичайної енергії та працьовитості.

У нього вистачало сили, волі, снаги не тільки писати чудові твори, а й перебувати в гущі суспільно-політичних подій, брати участь у бурхливих процесах державотворення, вести авторську передачу на радіо “20 хвилин з Володимиром Яворівським”, у публічних виступах послідовно відстоювати українські національні цінності.

Будучи народним депутатом України I, II, IV-VII скликань, Володимир Яворівський брав участь в усіх головних подіях новітньої української історії: у створенні Народного Руху України, у проголошенні Декларації та Акту Незалежності (уперше цей документ прозвучав з його голосу), у непростих процесах становлення і утвердження української державності.

Володимир Олександрович одним із перших почав говорити і писати про Чорнобильську катастрофу як про ще один злочин радянської влади.

Народився Володимир Яворівський 11 жовтня 1942 року в селі Теклівка на Вінниччині.

Закінчив філологічний факультет Одеського держуніверситету. Працював у пресі. Автор багатьох прозових книжок, з-поміж яких: “А яблука падають...”, “Гроно стиглого винограду”, “Автопортрет з уяви”, “З висоти вересня”, “Марія з полином у кінці століття”, “Ланцюгова реакція”, “Оглянься з осені”, “А тепер — іди”, художньо-документальної повісті “Вічні Кортеліси”, за яку став Лавреатом Державної премії імені Тараса Шевченка, та інших талановитих творів.

З 2001 по 2011 рік очолював Національну спілку письменників України.

Нагороджений Орденом “За заслуги” III ступеня, Орденом Христа Спасителя УПЦ КП та відзнакою Президента України – ювілейною медаллю “25 років незалежності України”.

Ми пам’ятаємо Володимира Яворівського як автора талановитих художніх творів, невтомного борця за долю незалежної України, великого політика і чуйну людину.

У такий скорботний час важко знайти слова втіхи родині. Щиро поділяємо Ваше горе. Передаємо слова дружньої підтримки і сумуємо разом з Вами.

Світлий спомин та вічна пам’ять про Володимира Олександровича назавжди залишиться у серцях тих, хто його знав і шанував.

Володимир Базилевський, Роман Безсмертний, Олександр Божко, Вадим Вітковський, Сергій Гальченко, Валерій Герасимчук, Ніна Гнатюк, Любов Голота, Микола Гриценко, Іван Дзюба, Віктор Женченко, Микола Жулинський, Петро Засенко, Ігор Калинець, Ростислав Карандєєв, Ярослав Кендзьор, Василь Клічак, Тетяна Кобржицька (Білорусь), Світлана Короненко, Михайло Косів, Сергій Куліда, Віктор Мельник, Павло Мовчан, Марія Морозенко, Дмитро Павличко, Сергій Пасько, Борис Пономаренко, Тетяна Пишнюк, В’ячеслав Рагойша (Білорусь), Михайло Сидоржевський, Михайло Слабошпицький, Віктор Терен, Василь Фольварочний, Ярослав Ткачівський, Володимир Цибулько, Рауль Чілачава, Олег Чорногуз, Євген Шевченко, Василь Шкляр, Григорій Штонь, Ігор Юхновський.

Потрібен закон про територіальну самооборону

21 квітня відбулася просвітянська онлайн-конференція, присвячена безпековим проблемам України у зв’язку з посиленням російської агресії. Модерував голова ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка Павло Мовчан.

У розмові взяли участь: академік НАНУ Микола Жулинський, професор права Микола Голомша, академік педагогічних наук Георгій Філіпчук, Надзвичайний і Повноважний Посол України, голова Івано-Франківської “Просвіти” Степан Волковецький, представник Крайової Ради Українців Криму Андрій Щекун, голова Сумської “Просвіти” Олесь Шевченко, голова Хмельницької “Просвіти” Віталій Міхалевський, голова Київської “Просвіти”, народний артист України Кирило Стеценко, голова Коломийської міської “Просвіти” Василь Глаголюк, голова Ніжинської міської “Просвіти” Микола Шкурко та ін.

Як повідомив Павло Мовчан, учасники конференції прийняли звернення до Верховної Ради з вимогою негайного прийняття закону про територіальну самооборону.

Матеріали конференції надрукуємо в наступному числі “Слова Просвіти”.

Інф.

Пам’ятаймо про Медвин
Серед переможців Першого літературного конкурсу імені Івана Дубинця – автор із Тбілісі

Наталка ПОЗНЯК-ХОМЕНКО

Про Медвинське повстання 1919–1922 років, коли село біля Богуслава кілька років чинило спротив більшовикам, в радянські часи намагалися не згадувати. Хоча в самому селі пам’ять жила.

Два роки тому виникла освітня ініціатива “Медвин. Повстання”, покликана популяризувати пам’ять про минуле не лише на рідних теренах. Так з’явився сайт, де зібраний багатющий історичний матеріал. А нещодавно було підбито підсумки Першого літературного конкурсу імені Івана Дубинця (учасника Медвинського повстання), який став ще одним успішним проєктом медвинських ентузіастів.

На конкурс, який тривав півтора місяці, надійшов 41 твір, із них до конкурсної програми було допущено 38. Найбільше учасників – із Києва та Київської області, ще були з Львівської, Донецької, Запорізької, Миколаївської, Луганської, Сумської, Харківської, Херсонської, Вінницької, Дніпропетровської, Хмельницької областей, з Рівного та Кропивницького. А один твір (до речі, потрапив до числа переможців) надійшов аж із Тбілісі. Найстаршому учаснику конкурсу – 70 років, наймолодшому – 11.

Найвищу кількість балів від журі отримали три оповідання: “Медвинська ночівля” Олени Скуловатової із села Путрівка Київської області, “Невідправлені листи” Оксани Карпенко із села Фурси Київської області та “Все моє” Анастасії Якименко, уродженки Кривого Рогу, яка зараз живе і працює в Тбілісі. Ще одне оповідання – “Дід Улас” Олександра Морозюка із села Микуличі Київської області – відзначила освітня ініціатива “Медвин. Повстання”. Усім чотирьом переможцям призначено грошову премію в розмірі 500 гривень і книжкові подарунки від співорганізаторів конкурсу – Українського інституту національної пам’яті та Фундації імені Івана Багряного. Також до організації конкурсу долучилися Товариство дослідників України, громадська організація “Молодь в тренді” та Музей історії Богуславщини.

Подарунками були відзначені ще кілька творів, які впритул наблизилися до переможців: “Пазли пам’яті” Романа Андріянова із Запоріжжя, учня 9 класу Хортицької національної академії, “Нездійснені мрії” студентки Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Катерини Базір із Києва та “Межа” студентки-філологині Єлизавети Лейєр із села Гатне Київської області.

“Юнаки, були свідомі поставленої мети, яка визначалася їхнім різко негативним ставленням до радянської системи”.

Молоді романтики, які кинули виклик радянській системі

Ніна БЕРНАДСЬКА

Про цих юнаків досі згадують у рідному селі на Київщині, проте достеменної інформації у людей немає. Лише старші пам’ятають про хлопців, які боролися за вільну Україну, нібито займалися грабунками й були заарештовані. Світло на ці події проливає справа 63057 (Фонд № 5. Опис № 1) з Галузевого державного архіву СБУ.

Як усе починалося

Королівка – мальовниче село українського Полісся: тут на пісках добре родить картопля, ліси радують грибників, тут привітні й щирі люди, які в праці бачать сенс свого існування. А яким це село було в 1940-х роках? Я знаю про це зі спогадів своєї мами, яка народилася й виросла в Королівці. Ці спогади доповнилися деякими документами зі справи 63057. Ось, наприклад, опис майна заарештованого Міщенка Анастасія Кириловича: “Хата дерев’яна з двох кімнат із солом’яним дахом – одна. Корова жовтої масті – одна. Стіл дерев’яний саморобний – один. Табуреток дерев’яних – 2 штуки. Ліжко дерев’яне саморобне – одне. Вулики – дві колоди” (т. 4, с. 377). Тож чи дивно, що на допиті 2 грудня 1950 року Володимир Петрушенко на запитання слідчого про мотиви “вступу на антирадянський шлях” відповідає: “Тяжкі матеріальні умови життя в селі впродовж 1946–1947 років...”.

У той час у нього за плечима – окупація, ризиковані ігри підлітків зі зброєю, якої на навколишніх полях залишалося чимало, як результат – втрата кисті руки від розриву гранати. Проте травма не перекреслила бажання жити й навчатися, товаришувати й думати, реалістично оцінюючи події навколо.

У 1947 році юнак навчався у Забуянській школі разом зі своїм односельцем Петром Клокуном. У слідчій справі (т. 1, с. 97) цей хлопець пояснює свої антирадянські погляди спілкуванням із вітчимом, шкільним учителем хімії і ботаніки, який, повернувшись із примусових робіт у Німеччині, розповідав про життя в цій країні, про свої спостереження за американцями, словом, “вихваляв капіталістичний лад” і мріяв про самостійну українську державу – без радянської влади, колгоспів. А Ярослав Іванченко постійно підкреслював у розмовах із товаришами, що ненавидить тогочасний режим, бо його батька несправедливо засудили за крадіжки.

Так у 17–18-річних юнаків формується думка про підпільну організацію, яка б боролася за справедливість, можливу лише в незалежній Україні. Її організаторами на початку 1947 року стали Петро Клокун, Дмитро Савченко та Анастасій Міщенко, цього ж року до них доєдналися Володя Петрушенко, Петро Левченко, Олександр Левченко, Ярослав Іванченко, Анатолій Іванченко. Молоді романтики вигадали емблему організації – шестикутну зірку, посеред якої – навхрест сокира і розвідний ключ (ця символіка не пояснена), прапор чорно-червоного кольору (між двома смугами чорного кольору – червона: чорний колір означав землю, червоний – кров, тобто озброєну боротьбу за землю), написали клятву: “Клянусь, що я, син українського і російського народу, буду чесно виконувати всі доручення організації, а у випадку зради помру від рук своїх товаришів” (т. 2, с. 20–21). Зачитуючи її, кожен із учасників підпілля тиснув руку своїм побратимам. Хлопці обрали псевдоніми, для прикладу: Петро Клокун – Канін, Анастасій Міщенко – Зарицький, Анатолій Іванченко – Іванов, Ярослав Іванченко – Ворушенко, Олександр Левченко – Компанієць, Петро Левченко – Перепелиця, Володимир Петрушенко – Зощенко. З усіх учасників організації найбільш освіченим був Володя Петрушенко, вчительський син, начитаний поет-початківець, студент першого курсу Київського педінституту. Ось як він пояснює вибір саме такого псевдоніма в “діалозі” зі слідчим: “Восени 1947 року в радянській пресі за доповіддю Жданова різко критикували письменників Зощенка та Ахматову за їхню ворожу радянській дійсності творчість. Я знав про ці події, тому вибрав своїм псевдонімом “Зощенко”. – Тим самим ви хотіли підкреслити свою солідарність з письменником Зощенком? Це так? – Ні, свій псевдонім в антирадянській організації я вибрав лише тому, що в той час було багато розмов про Зощенка” (т. 1, с. 289). Вочевидь тут простежується певна психологічна гра, коли слідчий намагається “дотиснути” підозрюваного, а той лише констатує факти, виграшні для його історії.

Саме Володю Петрушенка товариші обирають керівником організації, яка спочатку носила ім’я Наливайка, а потім перейменувалась на Українську демократичну партію (УДП). Він напрацьовує програму, яка не збереглася, але про її зміст можна дізнатися з матеріалів слідства: основним завданням УДП є збройна боротьба проти радянської влади і створення самостійної демократичної української держави.

Діяльність

Сьогодні може видаватися, що реальних кроків учасники підпілля зробили небагато, зважаючи на проголошену мету. Але це не так, якщо пам’ятати про розгалужену репресивну машину того часу, яка й ідеологічно зомбувала населення. Як засвідчує Володя Петрушенко, під його керівництвом хлопці збиралися лише кілька разів (не більше чотирьох) – для обговорення здобуття зброї, а також друкарської машинки. У березні 1948 року на чергових зборах було прийнято рішення встановити зв’язок з ОУН, тому керівник організації та Анатолій Іванченко вирушають до західних областей, але вийти на оунівське підпілля їм не вдалося. Влітку того ж року В. Петрушенко, А. Міщенко, П. Левченко, П. Клокун (в іншому протоколі – і Д. Савченко) склали та від руки виготовили тридцять екземплярів листівки антирадянського змісту, які були розповсюджені серед робітників лісопильного заводу газопроводу Дашава – Київ.

Учасники молодіжної націоналістичної організації мали зброю, що засвідчено матеріалами справи. Ще неодноразово підкреслено, що юнаки писали антирадянські вірші. На жаль, їхні твори були знищені, у справі залишився конверт, у якому тексти зберігались. Під час перехресних допитів слідчий неодноразово ставив запитання про вірші, їх зміст, хто і за яких умов читав, кому передавав. Як це пафосно не звучить, але, справді, слово поетичне прирівнювалося до зброї. Наприклад, Ярослав Іванченко написав поезію “Косар”. Ось як про її зміст (поскрибовано) розповідає на допиті П. Клокун: “... показав *ніби* тяжке життя селянина-колгоспника, який день і ніч працює в колгоспі і *ніби* [курсив мій. – Н.Б.] нічого не отримує, його сім’я голодує, а також закликав селян брати зброю, руйнувати колгоспи і скинути своїх ворогів – тобто радянську владу” [т. 1, с. 89]. Петро Левченко, Олександр Левченко і Анатолій Іванченко також віршували, але їхні поетичні спроби були розкритиковані самими учасниками підпілля, лише твори Володі Петрушенка хлопці схвалювали. Петро Клокун згадує про свій вірш “Україна”. На запитання слідчого, з якою метою писалися антирадянські твори, він відповів, що ці тексти слугували вихованню учасників групи в антирадянському дусі, а також для антирадянської агітації серед населення.

Він же повідомив слідству, що всі вірші та документи організації були спалені, оскільки її учасники до початку літа 1949 року роз’їхалися з рідного села – хто працювати, хто навчатися, тобто фактично підпілля припинило своє існування (це ж підтвердить і Володя Петрушенко). Проте під час обшуку саме у Петра Клокуна знайшли антирадянський вірш Володі Петрушенка, датований 9 липня 1947 року. Керівник організації, очевидно, заперечував своє авторство, тому цей текст віддали на експертизу почерку, результат якої розставив усі крапки над “і”. Завдяки цьому факту у висновку експерта зберігся уривок із вірша: “...І ось неначе в мене / Крила виростають. / І мене з гори-красуні / В небо піднімають”. Ліричний герой, опинившись у Києві, бачить страшні у своїй реалістичності картини повоєнного міста і звертається до Бога: “Подивися кругом себе / Глянь на сліз потоки, / Які ллються й не стихають / Уже тридцять років”.

Ці щирі рядки промовляють більше, ніж чотирьохтомна справа членів УДП. Вони – відчайдушний крик юної душі, котра прагне справедливості та справжньої свободи для рідного народу. Безперечно, вірш написано під впливом відомої кожному школяреві поеми Тараса Шевченка “Сон (У всякого своя доля...)” (як засвідчує експертиза почерку, поезія Володі Петрушенка озаглавлена “Сон (Різна доля людям в світі...”). Очевидно, що в знищених строфах він писав про колгоспне життя, а в збережених в акті експертизи почерку далі йдеться про страшні столичні реалії другої половини сорокових років: ті, хто здобув перемогу над фашистами, забуті, знехтувані владою, особливо скалічені в боях інваліди, – “це всі ті, що здобували / Щастя для народу”, а насправді залишилися “без хліба / Й без своєї хати” (ця деталь відсилає до закінчення роману М. Гримич “Клавка”, в якому йдеться про ґвалтоване нічне виселення зі столиці інвалідів-учасників війни). Зрозуміло, що це перші поетичні спроби вісімнадцятилітнього юнака, але вони, попри деякі версифікаторські огріхи, приваблюють щирістю, чіткою громадянською позицією і сміливістю у її висловленні.

Володя Петрушенко був освіченим, начитаним і талановитим юнаком. Його син передав мені кілька зошитів батька: блокнот-альбом за 1954 рік, який писався в ув’язненні, п’ять типових учнівських зошитів по 12 сторінок із повістю російською мовою “Мимо життя”, котру закінчено в січні 1962 року, кілька папок поетичних, прозових і драматичних творів. Ці матеріали потребують детального опрацювання, але необхідний час на це, бо почерк автора нагадує розсипи маку, такий дрібний.

Уявлення про методи боротьби

Юнаки, безперечно, були свідомі поставленої мети, яка визначалася їхнім різко негативним ставленням до радянської системи.

Найвразливіше місце в діяльності підпільної групи – це участь її членів у грабунках. Дуже хотілося б, щоб історія цих юних сміливців, які кинули виклик системі, була бездоганною. Проте це не так. У матеріалах справи однозначно стверджується: протягом 1948–1950 років учасники організації здійснили низку збройних нападів, а все награбоване поділили між собою. Наведу показання Володі Петрушенка: “Я в пограбуванні магазину не брав участі і ніяких вказівок як керівник організації з цього питання не давав. Про це пограбування мені стало відомо приблизно через півтора-два місяці від Клокуна Петра, який говорив, що ними взята певна кількість матеріалу й гроші. Пограбування було озброєним” (т. 1, с. 297–298). А на запитання слідчого, чи передбачалося здійснення озброєних пограбувань програмою організації, її керівник однозначно відповідає: ні.

Арешт і вирок

Арешти учасників підпілля відбулися у двадцятих числах серпня 1950 року. 2 грудня 1950 року учасникам підпілля було вручено обвинувачення, судив їх військовий трибунал військ МВС Київської області 5–6 лютого 1951 року. Вирок суворий – 25 років позбавлення волі за зраду батьківщини всім десятьом учасникам підпілля.

Незайві доповнення

Ознайомлення зі справою давалося нелегко, бо ставишся до її фігурантів не як безпристрасний дослідник історії, а як небайдужа людина, яка знала декого з її учасників. Це ніби доторк до живої історії, історії героїчної і драматичної водночас, історії конкретних людей, про долі яких мені невідомо, за винятком В. І. Петрушенка та Я. Д. Іванченка. Цей доторк викликає різні думки та емоції, бо вражає навіть літературознавцю з багаторічним досвідом, яка перечитала не один десяток книг про криваві й до певного часу невідомі сюжети радянської історії. Так, секретар, що ретельно фіксував зміст допитів, використовує шанобливу форму звертання на Ви (з великої літери). Водночас можна здогадуватися про методи слідства, якщо всі, крім одного учасника підпілля, визнали свою провину. Це й не дивно, бо радянська репресивна система використовувала всі можливі засоби тиску. На більшості протоколів допиту зазначено їх час тривалості: наприклад, допит почато о 22.00, а закінчено о 04.00.

Також хочеться бачити героїчний чин української молоді незаплямованим криміналом. Але факти є фактами. Однак матеріали справи засвідчують, що В. І. Петрушенко та Я. Д. Іванченко не брали участі в грабунках і в 1968 році були реабілітовані. Як і те, що Д. Я. Михайленко був засуджений помилково.

У матеріалах справи згадується, що на шлях криміналу декого з підпілля схилили значно старші за віком, які не дружили із законом (з етичних міркувань їх прізвищ не називаю).

Також привертає увагу той факт, що, за свідченнями учасників підпілля, організація припинила своє існування до початку літа 1949 року, проте в документах фігурує 1950 рік. Отож, справа УДП і кримінальне провадження були об’єднані (грабунки датуються 1948–1950 роками, останній – квітнем 1950 року). Проте важливішим є інше: влада так боялася підпілля, що навіть після припинення антирадянської діяльності її учасники були арештовані та засуджені.

Загалом справа яскраво демонструє правосуддя і законність по-радянськи. У 1956 році відбувся її перегляд, і учасники підпілля вийшли на волю. А вже у 1968 році в постанові суду читаємо: “Перебування у цій організації [УДП. – Н.Б.] засуджених розцінено слідчими органами і військовим трибуналом як зрада батьківщини (ст. 54-І “а” КК УРСР). Таке тлумачення поняття зради батьківщини є неправильним...”. Розчерком пера – насправді трактуванням законів – перекреслювалися людські долі, мрії і сподівання юнаків, які ще шукали себе, формували свій погляд на світ.

Такою драматичною є ще одна з маловідомих сторінок української історії, про яку “не можна читати без брому”...

Наталка ПОЗНЯК-ХОМЕНКО

Богдана, якою ми її пам’ятаємо

Вийшла книга спогадів про відому журналістку, волонтерку Богдану Костюк

Є люди, які приходять у цей світ, щоб зробити його кращим. Щоб нагадати нам про те, якими ми маємо бути і яким має бути цей самий світ.

Саме такою для багатьох, хто її знав, була журналістка Радіо “Свобода” і волонтерка Богдана Костюк, яка несподівано для всіх пішла в червні минулого року після важкої хвороби. Ще вранці всіх утішив допис на її сторінці у Фейсбуці про те, що їй краще і вона мріє зустрітися з усіма, подякувати за підтримку. А увечері, як грім з ясного неба: “Не стало Богдани”.

Вона була надзвичайно скромною, не любила привертати до себе увагу, її ніколи не було на трибунах. І разом з тим – вона завжди була в центрі уваги своїх друзів, завжди когось із кимось знайомила, завжди комусь допомагала. Її трибуною була радіостудія та сотні цікавих співрозмовників, яким вона надавала слово. А її подвижницька волонтерська праця впродовж Майдану та всіх років війни лише зараз починає відкриватися в повному обсязі.

Саме такою постає Богдана на сторінках “Книги пам’яті про Богдану Костюк”, яка нещодавно побачила світ зусиллями її мами та друзів. Книги, до якої увійшли спогади про Богдану, її перші літературні спроби з юнацької збірки есеїв “Круча”, а головне – її журналістські роботи. Переважно – з архівів Радіо “Свобода”, якому Богдана віддала 25 років, а також із закордонних видань: чеського “Русский вопрос” та польського “Український альманах”.

Попри те, що Богдана була більше журналістом-міжнародником, вона писала про найгостріші теми сьогодення: про дисидентів, Майдан, війну, футбольних ультрас, які стали одними з перших добровольців, про українсько-єврейські стосунки, щоб зруйнувати нав’язувані російською пропагандою міфи про “жидобандерівців”, про волонтерів, які в 2014 році кинулися рятувати країну і досі продовжують це робити. Її фронт боротьби був ідеологічним, і лише зараз ми починаємо розуміти, як багато було зроблено в цьому напрямку.

***

У самої Богдани була непроста, але цікава доля. Онучка відомого письменника, головного редактора журналу “Вітчизна” Любомира Дмитерка, вона виростала в світі живої української літератури, з дитинства знала багатьох класиків. У неї самої був талант – і до мов (прекрасно знала англійську, болгарську), і до літератури.

Але на початку 1990-х вона обрала те, що Ліна Костенко назвала “боротьбою за долю України”, – спочатку в секретаріаті Руху, де вона координувала зв’язки із закордоном, потім – в київській редакції Радіо “Свобода”, якій присвятила чверть століття.

Усі найважливіші події в українському світі проходили через її серце, а потім знаходили відображення в журналістських матеріалах.

Богдана завжди була серед людей. Складалося враження, що всі її знають і вона знає всіх (здебільшого так і було). Вроджена інтелігентність і гострий аналітичний розум робили її цікавою співрозмовницею. Вона почувалася однаково своєю і на дипломатичних прийомах, і в середовищі ультрас київського “Динамо”. Вона вміла зводити між собою потрібних людей, тому в багатьох проєктах виявлялася тією необхідною ланкою, без якої нічого не було б, або було б інакше.

На Майдані вона була з перших днів. Жила на вулиці Володимирській, неподалік Михайлівського собору, працювала в редакції Радіо “Свобода”, яка тоді була в районі станції метро “Хрещатик”. Тож усі події розгорталися в неї на очах, а часто – і за її безпосередньої участі. Ось як вона згадувала про це в інтерв’ю для видання “Майдан. Свідчення. Київ, 2013–2014 роки”, яке побачило світ у видавництві “Дух і літера” (це інтерв’ю теж увійшло до книги спогадів про Богдану Костюк):

“ – Ви говорите, що було відчуття небезпеки, але інстинкт самозбереження не спрацював?

– У мене інстинкт самозбереження з журналістом бореться вічно. Тому я не втікаю – не виходить. Я шукаю гарне місце. От так вийшло, що в процесі своєї журналістської діяльності я регулярно спілкуюся то з хлопцями із Посольства США – якось вони мене разом з піхотинцями на якийсь тренінг запросили, так хлопці із Посольства Ізраїлю — теж кажуть: “А ти знаєш, що спина має бути закритою?”. Ось це вони мені за роки спілкування навчили, що спина має бути прикритою і обличчя. Потім у нашому офісі з’ясувалося, що я найшвидше і правильно надягаю бронежилет. Кажуть: “Ти б ще курси оборони проводила: як шолом правильно надягати, бронежилет”. У нас же молодняк: “Та, ради Бога, що воно там може трапитися...”. 1 грудня я тут накричала на всіх за згодою начальства: хто йде на Банкову — все надягнути. Можна сказати, посварилася з одним колегою. А він мені шоколадку купив і сказав: “Слухай, як ти передбачила?”. Та я не передбачила. Є просто поняття воєнної журналістики. І є правила.

– Тобто, ви перейшли на правила воєнної журналістики з 1 грудня?

– Фактично так. Але в той же час я, як би всупереч цим правилам, весь цей час проходила в червоному пальті. І, до речі, перший, хто мене осмикнув, – це був Лесь Подерев’янський, якого я не впізнала, бо він був у камуфляжі і в балаклаві. Але він на Грушевського мене гальмонув так ніжно: “Бадяра, ну що ж ти тут шляєшся, як радість снайпера?”. За мною це так і закріпилося: “В червоному пальті – радість снайпера...”. Тепер я розумію, що це так. Ніколи про це не думала – надягаєш бронежилет, каску і хрін з ним, якого там кольору пальто”.

Пізніше, під час війни, Богдана почала поєднувати журналістику з волонтерством. Вона часто бувала в київському госпіталі, спілкувалася з бійцями добровольчих батальйонів, сама організовувала допомогу, збирала, передавала, підтримувала, допомагала долати бюрократичні труднощі та знаходити потрібних людей. Її робоче місце на Радіо “Свобода” теж перетворилося на своєрідний волонтерський пункт, де завжди було людно. І медалі за свою волонтерську діяльність вона отримала заслужено, хоча, через притаманну їй скромність, про це мало хто знав.

“Коли ми складали перші списки на нагородження медаллю “За жертовність і любов до України”, то ім’я Богдани ні в кого не викликало заперечень: хто ж іще, якщо не вона. Хоча сама Богдана дуже знітилася, коли їй повідомили про нагороду: “Та що ви, є стільки людей, які більш гідні”. Але, коли ми вручили їй цю медаль, вона аж світилася зсередини. Вона була справді щаслива. І ми були щасливі разом з нею”, – розповідає її подруга Ольга Нітун.

Богдана завжди була в епіцентрі подій і відгукувалася на гострі моменти сьогодення своїми журналістськими матеріалами. Багато тем були її, з усіма тонкощами й відчуттям моменту. Лише вона могла одночасно писати про футбольних фанів і про міжнародні зв’язки, про українських дисидентів і про єврейські теми, про збереження історичного Києва, становлення ПЦУ та війну на Донбасі. І завжди щиро захоплювалася героями своїх публікацій.

“Україна – єдина держава в Європі, де люди кладуть життя за європейські цінності, за переваги демократичного суспільства, за свободу і незалежність своєї держави. І слова з гімну – “душу й тіло ми положим за нашу свободу” – стали реальністю в сучасній Україні, яка переживає глибинні трансформації та зміни, прощаючись назавжди з радянським минулим і створеним за часів СРСР – УРСР державним механізмом, що спотворив і загальмував розвиток української держави та українського суспільства. Кров і вогонь, героїзм і ницість, сила духу й фізичні каліцтва, боягузтво тих, хто не має боятись, і мужність тих, від кого цієї мужності ніхто ніколи не чекав, – такі картини демонструє світу Україна, у когось викликаючи щире захоплення, а декого змушуючи зіщулитись від страху”, – писала Богдана у статті “Україна. Перезавантаження” для “Українського альманаху”, де вона надала слово багатьом волонтерам, яких справедливо вважала героями нашого часу.

Вона й сама була героїнею, завжди приходячи на допомогу: де словом, де ділом. Вона завжди думала про інших, тому, коли біда постукала в її двері, вона посоромилася просити про допомогу для себе. На біду, початок хвороби збігся із першими тривожними чутками про поширення коронавірусу, а далі – з першим локдауном, коли транспорт був перекритий, а люди – ізольовані один від одного. І тільки в квітні вона зізналася, що ще ніколи так важко не хворіла. Чи був це ковід, чи грип – ніхто тоді не дізнавався. Коли ж у травні Богдана з гострою анемією потрапила до лікарні, все волонтерське середовище кинулося допомагати їй. І наче з’явилася надія. Тим болючішою для всіх виявилася втрата.

“Богдана, Бодя, Богдасик, як вірний солдат Швейк, була людиною Свободи. Нашого рідного Радіо “Свобода”, на якому ми не лише пропрацювали, а й прожили не одне десятиліття. Вона була, як Святий Дух, скрізь і всюди. Знала про всі заходи, прийоми, брифінги й презентації. Знала директорів національних заповідників та заслужених літераторів. Артистів, співаків, солдатів, дипломатів та волонтерів. Маленька ростом, а швиденька, як ртуть! Як сьогодні чую її бистренький крок і голос “Ірчику, я на ...” і почимчикувала, а наступного дня вже чекав готовий матеріал.

Була Богдана точною й обов’язковою. Була вона й революціонеркою. Від Народного Руху, де ми з нею й познайомилися у 89-му, до України без Кучми, Помаранчевої революції аж до Майдану. Богдана вистояла всі наші національні пологи. Бо була українкою й пишалася тим.

Ми з нею прощаємося, сумуємо, її оплакуємо, а вона на небесах, як відданий і чесний журналіст, приступає до свого найважливішого редакційного завдання. Вірю: у неї все вийде гарно”, – написала про Богдану колишня директорка Української служби Радіо “Свобода” Ірина Халупа.

“Книга пам’яті про Богдану Костюк” містить лише невеличку частинку того, про що думала, писала, чим переймалася Богдана. Тут є й спогади про неї людей, які знали й любили її, згадки про її рідних і близьких. Тут – світ, в якому жила Богдана та який вона залишила нам.

Зараз готується презентація книги. З огляду на карантинні обмеження, швидше за все, це буде в режимі онлайн. Водночас, у Фейсбуці з’явилася відкрита група “Друзі Боді”, де можна замовити книгу і познайомитися з багатьма, хто знав і любив Богдану Костюк.

Кажуть, люди живуть доти, доки про них пам’ятають. Богдана залишила про себе світлі спогади в серцях багатьох людей. А це – назавжди.

“Дивуюся: чому я ще живу при тій дозі опромінення, яку отримала? Можливо, щоб розповісти вам про те, що я пам’ятаю”.

Інтерв’ю з атомною катастрофою

Книга Людмили Житньої “Чорнобиль – очима жінок” (Інтерв’ю з атомною катастрофою) – це ексклюзивні інтерв’ю (тридцять п’ять років поспіль) з жінками-ліквідаторами та евакуйованими, доля яких перетнулася із вселенською атомною катастрофою, що потрясла світ. Це сповідь про пережите. Жінки – берегині! Чутливі, емоційні. Вони вистояли разом із чоловіками і понині несуть тягар цієї біди на своїх тендітних плечах. За всі роки ніхто їх не запитав: “Як вам живеться?…”. А їм є про що розповісти!

Це – “інтерв’ю з атомною катастрофою”, відтворене із перших вуст очевидців страшної біди XX ст.

У книзі також є роздуми та коментарі, що ґрунтуються на документальних літературних джерелах, періодичній пресі, архівних матеріалах (видавництво “Стелла-Гранд”, 2020).

Людмила Житня

Аварія – то попередження людству

КОЩЕЄВА Раїса Миколаївна *народилася у 1941 році. Росіянка. Освіта – середня технічна. Закінчила Новосибірське технічне училище. Одружена. Має двох дітей. Проживала у Прип’яті по вул. Лесі Українки.*

Ліквідатор. Евакуйована

Уперше так зацікавлено-сердечно про мою долю ліквідатора розпитувала мене монахиня Нектарія із затвору Чернігівської області. Мирського імені монахині ніхто не знає, та говорять, що вона лікар із Кремлівської лікарні. Освічена людина, для якої моя розповідь, видно з усього, була наболілою темою. На завершення розмови зі мною вона сказала: “Я не розумію, як ви вижили!? Мабуть, так було угодно Богу!.. Можливо вам належить виконати ще якусь місію на Землі...”.

Рідко зустрічаються люди, які сприймають чужу біду, як свою.

Наша з чоловіком Прип’ять розпочалася зовсім не романтично, а з необхідності. Ми проживали у Новосибірську, у нас було дві донечки 1965 і 1971 років народження. Дітки часто хворіли, і лікарі радили змінити клімат, переїхати в іншу кліматичну зону.

Ми дізналися, що в Україні, неподалік від Києва, будується молоде і перспективне місто Прип’ять, а поряд – атомна станція.

Приїхали у Прип’ять у 1976 році. Зробили обмін квартир: Новосибірськ – на житло в Прип’яті.

Чоловік мій Олексій Пантелеймонович працював на будівництві у монтажному управлінні прорабом. Він будував і перший, і другий, і третій, і четвертий блоки.

Я влаштувалася на роботу в БНС (берегову насосну станцію). Наша БНС розташована на території атомної станції. Ми брали воду із ставка-охолоджувача і подавали її на перший контур реакторних блоків першої і другої черги (1-2; 2-3).

25 квітня 1986 року я була на зміні в турбінному цеху ЧАЕС. Пам’ятаю той фатальний момент! Якраз говорила по телефону зі старшим машиністом турбіни. Несподівано на всіх трьох поверхах погасло світло... Був робочий могутній гул турбін, і раптом – все стихло! Відчуття, наче будівлю щось підняло вгору і опустило. Так тричі... Це шок! Я пробігла по цеху, придивилася і записала всі параметри...

Телефоную: “Що сталося?”.

“Раю, не хвилюйся! Вияснимо! Самі не знаємо!..” – відповіли мені. Виглядаю у вікно. Не бачу турбіни 4-го блоку, тільки неонове світіння… Знову телефоную: “Не бачу турбіни!..”

“Заспокойся. Обійди турбінний цех, усі поверхи, запиши, що бачила, потім розкажеш!..”.

Я була одягнена в тоненьку кофточку-майку, у штанах-шароварах і в домашніх порваних капцях... У такому одязі вийшла на територію станції і подалася в обхід. На брівці стояли пожежні машини. У машинах – нікого!.. Зайшла в черговий відділ, хотіла розповісти про те, що бачила...

“Почекай, не до цього... Напиши доповідну!..”

Під ранок на станції уже був слідчий… Почав мене випитувати. Я нічого йому не розповідала, бо за інструкцією не мала на це права. Він не наполягав, сказав: “Добре, вранці зайдете в дирекцію з доповідною!..”

Рано-вранці на території АЕС якось незвично тихо… Цвітуть кульбабки, весна цвіте!.. І все припорошено графітовим пилом, навіть ставок – тиха заводь…

Моє тіло “горіло”... Ранок прохолодний, а мені гаряче!.. Прибула моя змінниця – Ліда Вакар. Вона вже була одягнена у захисний одяг. **Склад, де зберігалося все необхідне на випадок аварії, зрештою відчинили… Вночі він був замкнутий!… Ключів у чергової зміни не було.**

Медпункт теж вже відчинили. Там брали в усіх, хто був на зміні, аналізи крові. Мій стан був незрозумілий: я вся поникла, пригнічена, відкриті частини тіла “горіли”, нудило, боліла голова. Мені сказали, щоб дочекалася машину швидкої допомоги та їхала у поліклініку.

У цей час на територію атомної вже прибули хімічні війська. Поки генерали в адміністрації вирішували, що робити, молоденькі солдатики на території станції під радіоактивним пилом грали в “чехарду”...

Машиною швидкої допомоги мене відвезли до Прип’яті. Від госпіталізації я відмовилася. Лікарі суворо попередили, щоб у цьому одязі не заходила до приміщення. Потрібно переодягтися.

Я підійшла до школи, попросила, щоб покликали мою доньку. Старалася йти подалі від неї... Донька винесла мені одяг. Переодягнулася у підвалі будинку, склала все у целофановий пакет, залишила його там і тільки тоді піднялася у квартиру.

Стан неадекватний... Відчувала, що мені потрібен поводир. Помилася, знову переодяглася, одяг у пакеті викинула на балкон. Чоловік мені каже:

“Поснідай, там є котлети, а я поїду на дачу садити картоплю”.

“Вона вже нам не потрібна буде…” – сказала я. Чоловік на мене дивно подивився і поїхав на дачу.

26 квітня о 16.00 – знову на зміну (такий у мене був графік у ті дні). **Збираюся, одягаюся, думаю: “Повернуся чи ні?…** Там страшно! Вже двоє померлих...”.

На зупинці нашого автобуса, що розвозив на станцію, зібралися працівники АЕС. Люди із Красноярська не хотіли їхати, бо вони вже розуміли, що сталася серйозна аварія. Але ми все-таки виїхали. Та на робочі місця нікого не пустили, відправили додому. А мене заступник начальника по обладнанню забрав, сказавши: **“Раїсо Миколаївно, ситуація тяжка… Обладнання працює і потрібні люди… Зміна ваша… Вас буде пам’ятати і комсомол, і партія…”.**

Відпрацювала, повернулася до Прип’яті, а там – евакуація!..

Після двох діб, проведених на станції, я вже ніяка: сильні головні болі, апатія, байдужість! Чоловік із донькою (старша навчалася у Києві) стали збиратися. Із теплих речей нічого не беруть. Квітневі дні стояли теплі. Я майже кричу на чоловіка: “Візьми теплі речі, ми від’їжджаємо звідси назавжди!...”. Донька сміється: “Мамо, сказали ж на три дні...”. Чоловік відреагував на мій тон, а не на те, що я сказала... (Я ніколи не підвищувала голосу...) Став похапцем збирати теплі речі...

Зайшов міліціонер, він переписував населення. Мені здалося, що міліціонер був трохи напідпитку. Ми його запитуємо: “Що робити з собачкою (у нас був маленький пудель)? Замкнути у квартирі?”. **Дивлюсь на міліціонера, а в нього на очах сльози…**

“Ні, собачку випустіть на вулицю...” – відповів він.

Наше маленьке собача пищить, крутиться біля ніг, лащиться до нас! Донька взяла собача в сумку та й пішли до автобуса.

В автобусі гамірно, молодь сміється. Деякі хлопці із пляшками пива. Чого сумувати? Всього ж на три дні їдемо!

Приїхали в Поліське. Мені зовсім зле. У поліклініці мене терміново готують на Київ до лікарні. Я в сльози, відмовляюся, не хочу розлучатися з донькою і чоловіком.

Приїхали лікарі з Москви і забрали мене у Московську клініку. Потрапила у неврологічне відділення. Лікар моєї палати при обході доповів: “Усі органи пошкоджені, як при хімічному ураженні, аналізи підтверджують токсичне ураження організму”. Провели об’єктивне обстеження: координація руху порушена, закриваючи очі – падаю. Наполягають на переведені до психіатричної лікарні міста Електросталь. Я категорично відмовляюся. (Так порадили мені палатний лікар та медична сестра. Палатного лікаря на другий день поміняли...)

На другий день мене викликає завідуючий відділенням і говорить:

“Підписуйте папери, що ваше захворювання не пов’язане з Чорнобилем, і можете повертатися додому”.

“Не підпишу!.. Я маю акт – Н-1 (нещасний випадок на роботі…)”, – відповіла йому.

Роздратований завідуючий крикнув своїм підлеглим: “Виписуйте її!”.

Мене виписали. Спасибі, дали довідку, що я перебувала у лікарні. Це потім мені допомогло взяти квиток до Києва.

У коридорі до мене підійшла жінка-професор (я її прізвище не пам’ятаю), і відвела мене вбік, так, щоб ніхто не чув, сказала: “Вам не можна вже працювати на станції. Якщо ви туди підете, ви себе загубите... Ізолюйтесь, відпочиньте. Пройде час – вам стане краще. Люди зрозуміють, все, що сталося – то страшні речі. Бережіть себе!..”. І вона поспішила відійти від мене.

Серед лікарів було багато професіоналів і добрих людей. На жаль, і лікарі були підвладні тій системі, яка диктувала свої непосані закони всім, навіть їм… Я не тримаю на них зла!

Та у Москві мені довелося ще раз побувати. Поліпшення стану здоров’я не спостерігалося. А отримати групу інвалідності було не просто. Я не змогла подолати бюрократичні перепони у моїй державі.

Допоміг мені в цьому питанні **Андрєєв Юрій Борисович** – інженер-атомник, ліквідатор. Він чорнобильцями переймався до останніх днів свого життя. Як експерт по проблемі атомної енергетики і безпеки АЕС, він виступав на сесіях МАГАТЕ, в Європарламенті, на наукових форумах.

Я багато років із ним працювала, він був мій безпосередній начальник і старший інженер по управлінню турбінами. Юрій Борисович належав до плеяди найпередовішої науково-технічної інтелігенції. Хороша людина! Завжди був уважний до своїх колег, підлеглих.

Тоді 26 квітня о 16.00 я заступила на зміну разом із ним (багатьох на станцію не пустили після згубної ночі, а я знову потрапила на зміну...).

Нічний вибух на четвертому енергоблоці покрив смертельною радіацією і саму станцію, і територію довкола неї... Юрій Борисович з 26 квітня і до 11 травня 2014 року (останнього дня свого життя) був ліквідатором наслідків Чорнобильської катастрофи. Він сам отримав високу дозу радіоактивного опромінення, будучи інвалідом-чорнобильцем, допомагав усім.

Він вирішував проблемні питання відразу, як тільки вони до нього надходили. От і мені сказав: “Раїсо Миколаївно, не хвилюйтеся, вирішимо всі ваші питання по здоров’ю. Ви своєю працею на атомній станції заслужили не тільки на допомогу від держави, а й на велику повагу. **У ту фатальну ніч ви не думали про своє здоров’я і навіть про життя не думали…”.**

Він згуртував навколо себе ліквідаторів, евакуйованих, постраждалих від Чорнобильської катастрофи. Відстоював права ліквідаторів, навчав боротися за них. У 1990 році був обраний президентом **“СОЮЗУ ЧОРНОБИЛЬ УКРАЇНИ”**. Він ні на мить не давав правителям держави забувати про Чорнобиль та чорнобильців. На захист їхніх прав організовував всеукраїнські акції, пікети, демонстрації. **Він не боявся говорити правду, тому був “незручним” для влади…**

Це з його ініціативи був запроваджений День ліквідатора (14 грудня). **Це йому снилася ікона “Чорнобильський Спас”!** Про цей сон він розповів Блаженнійшому Митрополиту Володимиру, який і дав благословення на написання ікони. Це він знайшов кошти для реставрації Ільїнського храму – єдиного діючого храму в зоні відчуження.

...Дивуюся: чому я ще живу при тій дозі опромінення, яку отримала? Можливо, розповісти вам про те, що я пам’ятаю, і є та земна місія, про яку говорила монахиня Нектарія...

Я стала віруючою людиною. Мудро дивлюся на життя. Навчилася прощати... Не можу зрозуміти, чому так багато ненависті на нашій грішній землі? Чому люди вбивають один одного? Наші сусіди – росіяни, з якими ми жили в одній родині, сьогодні – наші перші вороги... Що це? Світ перевернувся?.. Землю перетворили на пекло!

Люди, одумайтесь!.. Чорнобиль – то попередження!!!

11 грудня 2017 року

Запам’яталися мені на все життя ті погляди з трапу – у вічність…

ЄВТУШЕНКО Наталія Володимирівна *народилася у 1963 році. Киянка. Освіта – середня спеціальна. Стюардеса. Супроводжувала перших ліквідаторів, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, у Москву на лікування.*

Ліквідатор.

Погляд у вічність, у небуття – таким мені запам’ятався мій Чорнобиль! Збігло вже більше 30 років, а ті очі, підняті в небо кожним із 104 ліквідаторів, що спускалися по трапу нашого літака, прибулого в Москву з Чорнобиля, тривожать мою душу і бентежать сни донині!

Літак на борту з пасажирами — першими постраждалими (експлуатаційниками та пожежниками) — прибув в аеропорт Внуково. Ледве піднімаючи ноги, підтримуючи один одного, ступали на трап нашого літака незвичайні пасажири... Що мене більш за все вразило – це напрям їх погляду у небо! Кожен, ступаючи на трап, не дивився під ноги, а піднімав погляд в небо, ніби вітаючись із вічністю. Очі, як і шкіра, були темно-коричневого кольору... Не забуду ніколи!

Із трапу літака вони ще ступлять на землю, щоб сповна випити ту гірку чашу долі й болю, що дісталася їм на цій грішній землі. Двадцять вісім із них помруть у тяжких муках, не виходячи з лікарні, інші підуть у небуття через невеликі проміжки часу... Дуже мало кому доведеться дожити до сьогодні!

У той квітневий день 1986 року нічого незвичайного не відбувалося. Наш літак, яким ми відправлялися у планові рейси по всьому неосяжному радянському простору, знаходився у резерві, та екіпаж був викликаний для здійснення **спецрейсу.**

Той же склад екіпажу, той же літак, на якому ми працювали, та тільки пасажирів ми мали привезти на посадку в літак автобусами “Політ” із Прип’яті...

Нас троє – молоді красиві стюардеси, ні про що не попереджені, одягнені по формі: туфельки, легкий костюмчик, пілотка. Такими ми виїхали у Прип’ять. Перед від’їздом з нами була проведена бесіда на тему: **“Все, що побачите і почуєте, не повинно розголошуватися!..”**

По дорозі до Прип’яті нам зустрічалося багато автомобілів, на під’їзді біля мосту – ціла колона великих автобусів, що стояли в очікуванні евакуації (як ми дізналися уже потім...).

Автобус прибув до лікарні Прип’яті, де нас вже чекали. Все було дуже швидко організовано. Там працювала спецбригада, що прилетіла із Москви, з Інституту біофізики. Вражених променевою хворобою відбирали на Москву та Київ. Нам випало забрати постраждалих у Москву.

Усі наші пасажири були щойно відключені від крапельниць. Один із 105 пасажирів, яких ми повинні були забрати, помер тут же в лікарні. Всі одягнені у смугасті піжами, що нагадувало концтабір. Якось було не по собі від цього видовиська. До автобуса рухалися люди коричнево-смугастим потоком. Смугасті піжами і відкриті частини тіла коричневого кольору. Навіть очі коричневі (радіаційний загар), якісь відречені від навколишнього світу. Колона ніби зомбована. Але в автобус зайшли всі самотужки, розсілися по місцях.

Із нами в автобус сіла молода жінка – лікар із папкою супроводжувальних документів (історії хвороб). Сьогодні це жахливо вражає, а тоді ніхто не думав, який ризик був для нас, супроводжувальників, перебувати в закритому просторі з людьми, які “світилися” радіацією... Та що там ми! **З нами їхала маленька дівчинка (років восьми) – донька супроводжувального лікаря... Жахливо! Яка доля цієї дитини?**

Ліквідатори з нами спілкувалися, але їм було тяжко: провали пам’яті, відреченість, ніби під гіпнозом. Вони говорили про два вибухи, що сталися на станції: на перший, десь о 21 годині, не звернули увагу, думали, що то підірвалися балони з киснем, а вже другий був катастрофічним...

Розповідали: якщо люди потрапляла в ореол “гриба”, що розсіювався у просторі, бачилася лише тінь. То був “радіаційний гриб”.

Прибули в аеропорт “Бориспіль”, і нас відразу ж спрямували в літак, давши з собою пайки (пам’ятаю, у складі пайків була чорна ікра) і воду. Воду наші пасажири пили невеличкими ковтками. До Москви – година льоту. Ми приземлилися в аеропорту Москви на окремій злітній смузі.

Зустрічали нас міліція, лікарі у спеціальному захисному одязі, а ми – у легеньких звичайних робочих костюмчиках стюардес.

Ось тут і запам’яталися мені на все життя ті погляди з трапу у вічність... Наш літак, що виконував “спецрейс”, дуже “фонив”, і його, здається, згодом порізали на частини і відправили у могильник ядерних відходів, а нас, екіпаж рейсу, відправили на дезактивацію: роздягнули до трусів, провели санітарну обробку, видали нам білі халати, поселили у кімнаті профілакторію аеропорту і заборонили виходити. Потім приїхала машина швидкої допомоги, і нас відправили на обстеження у Московську клінічну лікарню №6. Обстежували нас і в інших медичних закладах: інституті радіаційної медицини, інституті онкології. Після обстеження лікувалися. Надто багато рентген ми отримали, перебуваючи у замкненому просторі зі смертельно враженими радіацією людьми. У нас були дуже погані показники крові. Клінічні прояви променевої хвороби очевидні, але діагноз нам цей не поставили. Історії хвороб ніхто не показував. Все було засекречено.

Із нами спілкувалася і вела нашу документацію завідуюча відділенням, в якому були зосереджені хворі, доставлені з Чорнобиля. Нас чекали, тому і звільнили два поверхи лікарні, виписавши хворих напередодні. На другому поверсі знаходилися тяжкі хворі, а ми – на першому.

Про **Ангеліну Костянтинівну Гуськову**, лікаря, що переймалася нами, можна писати книги (я думаю, що ці книги написані). **У її поведінці і доброму ставленні до нас відчувався якийсь прихований стан вини перед нами. Все те, що відбувалося у клініці під лозунгом “совершенно секретно!”, було вимушеним для неї обов’язком...**

Історії хвороб забиралися, діагнози не озвучувалися. Це було проти її волі, а вона – підвладна людина. Намагалася допомагати нам, чим могла. Коли у нас виникли проблеми з отриманням посвідчень “Ліквідатор”, вона терпляче і неодноразово діставала документи з архівів і допомагала з утвердженням наших прав.

А проблеми з отриманням документів у нас виникли, і довелося звернутися в МНС СРСР. Міністр відповів: “Цей екіпаж був першим, що прибув із Чорнобиля з першими тяжкими хворими. Вони повинні отримати посвідчення!”.

Посвідчення ми отримали, і нам навіть зробили запис у трудовій книжці. Більше проблем із документацією не виникало.

Пробачте, що трохи випередила події, але продовжую.

Коли наш екіпаж мав змогу повернутися до Києва, директор аеропорту “Бориспіль” дав розпорядження, щоб ми поверталися залізничним транспортом, а він потім нам оплатить вартість квитків.

Оскільки весь одяг у нас забрали, а грошей, щоб купити новий, не було, нам наші рідні з Києва передали одяг. Знаючи ходи-виходи в аеропортах СРСР, ми добиралися до Києва як партизани. Не весь екіпаж відразу, а по черзі.

Із Москви до Києва в день було по 3-4 рейси. Нас брали наші колеги на літак таємно від керівництва аеропорту, і в Києві, ховаючись за трапами, ми виходили із літаків.

Мені довелося неодноразово їздити до Москви на лікування, а також лікуватися в лікарні аеропорту “Жуляни”. Моя напарниця, стюардеса, померла молодою дуже швидко після того фатального рейсу. (Прізвища не називаю, бо все тоді було засекречено, розповідаю дуже поверхово, адже ми підписували документ про нерозповсюдження інформації. Пройшло багато років, те **“Совершенно секретно!”** уже у нас в крові...)

А штурман утратив зір. Нас же з Наталкою (другою моєю напарницею) відсторонили від рейсів і відправили на оздоровлення в Болгарію, а потім – у Нальчик. Заборонили народжувати, але ж ми таки народили діток.

Я щойно одружилася і завагітніла відразу в 1987 році. Вагітність не доносила – стався викидень. Через короткий період знову завагітніла і народила дитину в 1988 році.

Перебіг пологів був тяжким. Я була в групі високого ризику, і мною переймався сам професор Артамонов. Здавалося, що всі лікарі пологового будинку зібралися біля мене. Чоловіка примусили написати розписку на випадок критичної ситуації. Життя і здоров’я дитини було під загрозою.

Слава Богу! Ми таки маємо з Наталкою діток.

У системі “Аеросвіту” я працювала до 2000 року, потім за станом здоров’я пішла на відпочинок.

Я маю посвідчення ліквідатора, деякі пільги та втрачене здоров’я.

Ось так і живу. Одна доба, проведена з ліквідаторами та пожежниками, що вийшли живими з ядерного пекла, стала для мене **моїм Чорнобилем**, моєю бідою, моєю пам’яттю.

8 червня 2018 року

Знівечені долі, скорочене або забране життя…

КУЗЬМЕНКО Катерина Федорівна *народилася у 1955 році в селі Новошепеличі. Освіта – середня спеціальна. Закінчила Прип’ятське будівельне училище. Будівельник. Проживала у Прип’яті по вул. Леніна-13.*

Ліквідатор. Евакуйована.

Моє рідне село – **Новошепеличі.** Здається, кращого місця на землі не було. Яке воно було гарне! Село розташоване біля річки Прип’яті по сусідству з містом Прип’ять. Вірогідніше – що місто притулилося до нашого села.

Історія села цікава, із далекої давнини. Про це свідчило городище, оточене валом та ровом. Старожили розповідали, що колись історією села дуже цікавилася дослідниця Неоніла Заглада, яка була розстріляна у 1938 році.

Я закінчила школу і поїхала навчатися до Києва. Та **мама мені**

сказала: “Повертайся додому, кращого місця на землі, як наше село, немає”. То я і повернулася.

Керівником Всесоюзної комсомольської будови був Кізима Василь Трохимович. Розпочинала я свою роботу маляром-штукатуром. Потім стала бригадиром комсомольської молодіжної бригади. У моєму розпорядженні – 36 дівчат малярів-штукатурів. Красуні і трудівниці! Сім років ми були передовою комсомольською бригадою.

Працювали на тяжких роботах... Зовсім не жіночих! Доводилося заливати ХАЯТ, сховища ядерного палива. По три доби працювати без відпочинку.

Запам’яталася мені зустріч з Василем Трохимовичем Кізимою відразу після аварії. Я заходжу в кабінет, а він сидить – білий, як стіна... “Катерино Федорівно, що ж це ми? Будували, будували... Скільки сил, скільки енергії затрачено! Як можна було таку “МАХІНУ” зірвати!”...

Як на мій погляд, винна Москва! Наказали відключити аварійку! Таку масу народу опромінили там, де цього можна було не робити... **Я проста жінка, для мене зрозуміло, що відбувається, коли на розігріту сковорідку наливають воду... Сковорідка – це розкочегарений реактор, на який подали воду...**

У ніч на 26 квітня я працювала у зміні на третьому блоці, щойно здала її своїм дівчатам: Ульяко Наташі, Бобренко Галі, Трохимчук Каті. Коли стався вибух, вони були там... Злякалися, кричали від страху. Коли приїхали у Прип’ять, прибігли до мене, плачуть... “Катю, кінець! Кінець всьому!.. Зірвався четвертий реактор!” Тоді вже кричала я: “Всі живі!?..”

Таким був ранок 26 квітня... Я вже не могла нічого ні планувати, ні робити! А хотіла зробити генеральне передсвяткове прибирання. Адже попереду 1 Травня та Пасха...

У цю ніч мій брат повернувся із Німеччини. Він там служив. Не терпілося добратися додому, і він доїхав до Копачів і пішов пішки з двома валізами – на Прип’ять. Заходить до мене і каже: “Катю, так скучив додому, за мамою... Поїхали в Новошепеличі”. Ми поїхали до нашої мами, а мій чоловік, щойно отримавши зарплату, поїхав до своїх родичів, забравши всі гроші. Ми залишилися у мами. У Прип’ять я більше не повернулася (добре, що взяла з собою паспорт). Прип’ять була евакуйована 27 квітня, а Новошепеличі – 3 травня.

Евакуація села відбувалася більш трагічно, ніж міста Прип’яті. У дворах забирали домашню худобу, вивозили. Куди? Ніхто не знав. Корівка годувала сім’ю, була членом родини сільського жителя. Розлучатися з нею було дуже тяжко. Її тягнеш на мотузку з двору, а вона впирається, з очей котяться сльози, як у людини... Господи! То дуже болісна картина! А що говорити про людей!? Їх із корінням виривали з рідної землі. Не можу згадувати, болить душа! ***(Плаче...).***

Можна зрозуміти діда Саву та бабу Олену, які повернулися у своє рідне село вже навесні 1987 року, щоб город встигнути посадити. Та й жили там аж до 2014 року. Тоді до них ще й наш Президент Віктор Ющенко завітав, після чого їм у хату провели світло. **Поки вони там жили, ніби живою залишалася душа села...** А сьогодні воно – мертва зона, як і всі інші села зони відчуження!

Продовжу про евакуацію. Приїхала за нами машина “Урал”. Пам’ятаю, водія звали Юрою. Я запитую:

– Що можна взяти з собою?

– Візьміть подушки, постіль. Тільки запакуйте у целофанові мішки. Можете взяти консервацію, яка закрита в банках.

У нас було багато м’яса, розфасованого і закритого в банки. На перших порах воно нас рятувало.

Дала водієві пляшку самогонки, щоб він закрив очі на те, що ми ще поклали на кузов. Сіли, аж чую... голос в рупор: “Кузьменко Катерина Федорівна, де ви?” А то мій чоловік прилетів на вертольоті, шукав свою сім’ю. Гроші прогуляв і за сім’ю згадав... **Набила йому морду, та що робити?.. Все-таки мій, взяли з собою...**

Привезли нас у Тетерів, там село Пісківка, де ми і прожили у чужих людей все літо. У грудні 1986 року отримали квартиру на Теремках у Києві. Мама оселилася у Ніжиловичах. У 1990 році померла. Дуже сумувала за своїми Новошепеличами...

Я у травні 1986 року вже була на роботі. Поселилася у місті Чорнобилі. Там зустріла нашого керівника Лозу Віталія Васильовича, а він мені і говорить: “Збирай бригаду, будемо працювати!”.

Так і розпочалися знову мої чорнобильські будні вже у Зоні відчуження з ліквідації наслідків аварії. Кожного дня їздила до реактора, була інструктором і супроводжуючою, возила туди солдатів. Працювала на другому та третьому блоках, відновлювали їх, ремонтували. На четвертому – були інші люди: чехи, поляки – це вони будували саркофаг. **Як будівельник, я добре знаю, скільки там було негараздів і недоліків! Та краще мовчати!**

У 2000 році у Чорнобилі почав працювати Інститут проблем безпеки атомних електростанцій. Скільки цікавих людей там бувало: науковців, письменників! Особливо мене вражали візити поетеси Ліни Костенко. Вона приїздила у Чорнобиль, як додому. Любить вона наші краї. Неодноразово я її бачила в церкві.

У Чорнобилі – Ільїнська церква, а там така благодать!.. Ніде я більше такої благодаті не відчувала!

Що сказати про саме містечко Чорнобиль? Воно живе своїм провінційним життям. Тільки таке враження, що “зупинилося” у радянському часі. І що більш за все вражало і до чого неможливо було звикнути – це відсутність дітей на вулицях міста...

Дороги чисті, миються, витримується режим дезактивації. А дорога до Чорнобиля взагалі у дуже гарному стані. Різноманітні комісії, делегації, іноземці частенько бувають у наших краях. А повітря яке у Чорнобилі! Благодатна природа, яка виліковує...

Природа відновлюється і відновлює нас, бо ми, люди, – теж частина природи. Сьогодні в зоні відчуження відновлюється дика природа: з’являються лосі, дикі кабани, вовки, бурі ведмеді, бобри. У річках багато риби. Адаптувалися коні Пржевальського, що були завезені з Аскані-Нової. Я вірю в те, що життя там відродиться... **Але потрібно не забруднювати, не будувати міжнародні могильники ядерних відходів у колись благодатній зоні українського Полісся. Дати можливість природі самій відродитися... Хвора земля і їй необхідно вилікуватися.**

Ми, чорнобильці-ліквідатори, мало користуємося пільгами від держави. З кожним роком їх обмежують і обмежують... Але моя донечка Оксанка у свій час таки побувала і в Іспанії, і в санаторіях на морі, у Карпатах. Допомога та участь союзних республік та іноземних благодійних фондів відчувалась.

А що сьогодні?.. Про нас, чорнобильців, згадують лише в день трагедії. **Знівечені долі, скорочене або забране життя, глибока рана на поверхні Землі – ось що таке для нас Чорнобиль...**

Мені, як будівельнику, дуже боляче! Я прийшла у цей світ, щоб будувати, а не руйнувати...

10 січня 2018 року

“В цій рецензії значну частину тексту складають емоційні “аргументи”.

Стилем екскурсовода – про популярну біографію Шевченка

Станіслав РОСОВЕЦЬКИЙ,
доктор філологічних наук,
професор

У “Слові Просвіти” (число 14–15, 8–21 квітня) під назвою “Нова, а головне – дуже сучасна біографія Тараса Шевченка” було надруковано рецензію Надії Наумової на мою книжку “Шевченко. Сучасна біографія”, що вийшла в серії “Постаті культури” у видавництві “Дух і літера” наприкінці минулого року.

Книжка набула певного розголосу, а на цю рецензію я спочатку вирішив не відповідати. Але передумав. Відповісти пані Наумовій мене змусили доволі вагомі причини. По-перше, іронії в заголовку її рецензії майже зовсім (та що там, зовсім!) не чути, якщо поруч немає мого тексту, тому я хотів допомогти в цьому авторці, щоб більше читачів, насамперед бібліографи, зорієнтувалися, що відгук музейниці негативний, навіть розгромний. По-друге, в рецензії хибно схарактеризовано моє ставлення до деяких осіб, що має принципове значення. По-третє, значну частину рецензії пані Наумової становлять фактичні помилки, розпізнати статус яких звичайному читачеві без допомоги фахівця важко.

Насамперед, хотів зазначити, що даремно пані Наумова написала: “Усе це на довгу розмову без впевненості, що вона дійде до автора, захищеного званнями і посадами, який запросто звинуватить критиків у непрофесіоналізмі” (стиль джерела). Чому це не дійде? І немає у мене зараз жодної посади, а звання лише професора та хіба що лавреата “Коронації слова”, обидва чесно заробив. Авторка – “наукова працівниця Музею історичного центру міста Києва”, отже, теж науковець, і має дбати про професійність своїх дописів.

Зрозуміло, я визнаю право пані Наумової як читача й критика, спокійно ставлюся до того, що їй не подобається концепція моєї біографії Шевченка в цілому, що її дратує мій стиль, взагалі спроба осучаснити виклад за світовими моделями “нон-фікшену”, “епатажні заголовки”, “психоаналіз”, “всі ці сучасні, притягнуті за вуха гіпотези, такий собі “фаст-фуд”, приправлений психологічними вишуканостями”, не до смаку, що я ніби розвиваю “таку детективну історію про одруження і розлучення Карла Брюллова з Емілією Тімм, яка не надається ні на прочитання, ні на осмислення” (мабуть, таки надається, бо пані Наумова робить і те, і те) тощо. Понад те, я їй вдячний за помічені “мовні огріхи, русизми” та стилістичні похибки (привіт редакторам!) і, якщо виникне можливість перевидання, скористаюся її порадами.

Водночас, коли вже рецензентка порушила питання про професійність, не можу не нагадати, що науковець має оперувати фактами. Почнемо з перших фраз рецензії. “Чи хто рахував, скільки вже створено біографій українського поета Тараса Шевченка з 1882 року, коли з’явилася перша?” Ідеться про книжку Михайла Чалого, і висунуто її на перший план недарма. Але ж насправді першою біографією Шевченка була книжка, видана 1874 року Василем Масловим (Маслієм) під назвою “Тарас Григорьевич Шевченко. Биографический очерк”. Далі. Про назву моєї книжки авторка пише: “Сама її скромно-претензійна назва “Сучасна біографія Тараса Шевченка” викликає в читача сподівання на щось нове, досі невідоме”. Але ж це сказано про придуману Наумовою назву, тоді як справжню читач рецензії може прочитати поруч на фото (“Шевченко. Сучасна біографія”). Чесно кажучи, я вперше бачу таке, що для певного ефекту препарується навіть не текст, а назва твору.

У тій же недбалій манері пані Наумова змінює й текст іншого рецензента цієї книжки – Роксани Харчук, яка подала таку кінцівку: “Заздрю читачам, які зануряться у чарівний світ Шевченкової біографії, де зможуть прочитати й біографію власну, теж чарівну. Усі ми вийшли з “Кобзаря” і є його персонажами. Змінюються обставини, проте ми все ті ж” (“Збруч”, 20.11.2020 р.). А пані Наумова робить із цього ось що: “Роксолана Харчук заздрить читачам, які “зануряться у чарівний світ Шевченкової біографії”. Зрозуміло, що життя поета і художника може бути прикладом не лише для українців **(де про це у Роксани Харчук? – *С. Р.*)**. Але ж було воно зовсім не чарівним. Можна, звичайно, зануритися у спробу зробити Шевченка і “гульвісою” (слово винесене навіть у назву розділу “*Біглий відставний рядовий”, небезпечний для обох столиць імперії, гульвіса і театральний критик: Нижній Новгород”*) чи бісексуалом (аякже, це дуже сучасно). Але ж зовсім не “біглий”, не “гульвіса”...”. А тепер порівняймо тексти. У вишуканому, філософськи виваженому пасажі Роксана Харчук каже про чарівну суть біографії Шевченка взагалі, а не моєї книжки. Пані Наумова ж, по-перше, зневажливо наділяє іншим ім’ям відому людину, авторитетного критика і шевченкознавця, старшого наукового співробітника Інституту , лавреатку премії ім. О. Білецького та Державної премії в галузі науки і техніки, по-друге, брутально викривлює зміст нею сказаного – і сперечається вже з цим, нею створеним текстом. (Коментарі справді зайві!). Дісталося й мені, при цьому цитату знову спотворено. У мене “біглий “відставний рядовий”...”. Саме оте “відставний рядовий” залишалося офіційним визначенням статусу Шевченка після заслання, аж поки не він отримав звання академіка живопису. Як це не “біглий”? Замість того, щоб поїхати до Оренбурга і там очікувати звільнення із солдатчини, він мандрує до Астрахані, а звідти – до Нижнього Новгорода, звідки його намагаються повернути етапом до Оренбурзького окремого корпусу. Чи далі, де йдеться про чоловічі розваги після десятирічної солдатчини. Ну який же він не гульвіса, коли розважався в борделі... І що, така поведінка “може бути прикладом”? А головне: невже авторка не помітила іронічного забарвлення цього заголовку? А бісексуалом я Шевченка не назвав жодного разу, бо джерела не містять прямих свідчень про його гомосексуалізм. Навпаки, спростовую натяки на це своєю аргументацією (див. фрагмент, присвячений Олдріджу).

Пані Наумова воліє обирати найпростіші пояснення до славнозвісного “оголеного автопортрету”. Але вона пише: “До речі, цей малюнок має вигляд академічної постановки, однієї з тих, які бачимо в альбомі 1843–1845 рр.” Такого альбому не існує. Натомість у першому альбомі 1845 року немає жодної академічної постановки. До того ж у самій “внутрішній назві” цього навчального жанру зафіксовано його принципову статуарність, а Шевченко на малюнку крокує. Вже не кажу, що зображення моря й корабля в цьому жанрі не трапляються.

Тепер щодо особистих закидів мені. Пані Наумова звинувачує мене “в ностальгічних спогадах про своє навчання в Академії”. Ідеться про ці рядки: “А я в дитинстві вчився в художній школі при Інституті імені Рєпіна в Ленінграді (так називалася за СРСР Санкт-Петербурзька Академія мистецтв), бродив тими ж коридорами старовинної будівлі, що й Шевченко. Я просто-таки шкірою відчував, як холодна вільгість проймала його взимку в тій квартирі-майстерні”. Де ж тут ностальгія?

Пані Наумова називає моїми учнями Олеся Бузину та Олександра Бороня – і дезорієнтує читача в обох випадках. Ось що я писав про Бузину в книжці: “Бузина був моїм студентом, людиною помітною, і я з цікавістю, хоч і не завжди схвальною, стежив за його журналістською кар’єрою”. Міф щодо солдатчини Шевченка, пропагований Бузиною, полягає в тому, що поет “легко, за кілька років міг би вислужитися, проте сам винен, що “сумлінно тягнути лямку не поспішав””. Я пояснюю: “Син офіцера 5-го (ідеологічного) відділу КДБ Бузина міг бути вихований в дусі безумовного виконання наказів начальства, він і в Радянську армію студентом пішов добровільно, але чому він вимагає такої ж старанності від волелюбного романтика Шевченка, людини богеми, вчитель якого геніальний Брюллов дозволяв собі не виконувати накази самого Миколи I?” От не відав я, що про Бузину вже і згадувати не можна...

На жаль, не є моїм учнем і Олександр Боронь, видатний сучасний шевченкознавець. Я запам’ятав його студентом і був готовий допомогти молодому талановитому вченому на кожному етапі стрімкої наукової кар’єри. Тепер він доктор філологічних наук, завідувач відділу шевченкознавства . За участь у виданні “Шевченківської енциклопедії” отримав Державну премію України в галузі науки і техніки 2017 року.

А ось що пише про нас обох пані Наумова: “Міф чи “міський фольклор” про мешкання Шевченка на Пріорці у квартирі Варвари Пашковської не дає спокою ще одному учневі Станіслава Росовецького. Обидва, учитель і учень, звинувачують журналістку, дитячу письменницю, сестру Варвари Стефанію Крапівіну у брехні. Нащо це було їй робити?”. А нащо Крапівіна змусила Шевченка розповідати 1859 року Варварі Пашковській про свій роман із Ликерою Полусмак, з якою познайомився лише наступного року? Отака правдива мемуаристка... Пані Наумова продовжує: “А Михайло Чалий, який увів ці спогади у свою книгу

“Жизнь и произведения Тараса Шевченко”, виходить, теж брехун?”. Насправді книжка М. Чалого мала ще підзаголовок “Свод материалов для его биографии”, і мемуари Крапівіної – це один із матеріалів, ним використаних, і не єдиний використаний некритично, отже, помилково. До речі, авторка рецензії помиляється, коли називає Чалого “добрим другом поета”. Швидше, знайомим Шевченка. З його книжки видно, що поет, доля якого тоді вирішувалася після другого арешту, ставився до нього з такою ж конспірацією, як і до інших нових знайомих 1859 року. Нагадаю, що М. Драгоманов, який так само довірливо використав записи Крапівіної, дивувався тодішній пасивності Шевченка і задавався питанням, чому він не зустрівся з київським студентством. Але ж Шевченко зустрічався зі студентами, тільки без розголосу.

Пані Наумова гнівається на мене й Олександра Бороня, бо вважає, що наша критика мемуарів Крапівіної знецінює підстави, за якими 1989 року в домі на Пріорці, на вул. Вишгородській, 5, де нібито квартирував Шевченко, відкрито музей. І в цій рецензії значну частину тексту складають емоційні “аргументи” на користь достовірності цих мемуарів. Навіть такий: “Тут на горі росте 400-літній дуб, який невипадково називають “Тарасовим””. Ми з Олександром Боронем однієї думки: не варто знову повторювати нашу аргументацію. Кому цікаво, може звернутися до передруків наших дописів у книжці: “Бібліотечка “Дивослова””, 2020, №№ 11–12 (є в інтернеті). Тут я наведу лише один приклад, що показує, як викривлює пані Наумова мої міркування. Ось вона пише: “Спогади простолюдинів про Шевченка, записані В. Беренштамом, – це спогади жителів Куренівки, яка є продовженням Пріорки. У спогадах ідеться, що Тарас приходив на свята, пан Росовецький питає: які тоді свята були? А свята у цей період були – Маковія і Спаса. Не йшов би він – ні з того ні з цього – із центру міста на Куренівку”. Нібито я й про свята в серпні не знаю...

А ось що писав про ці мемуари я: “Що ж до усних повідомлень київського теслі Киселевського, то в записі Вільяма Беренштама 1874 року якраз про проживання у Варвари Пашковської вони не свідчать. Навпаки, старий тесля згадував, що поет “не раз відвідував його та інших міщан у них вдома в київському передмісті Куренівці. Коли “дядько Тарас” приходив до когось із них, то господар зазвичай запрошував своїх приятелів: приходив Шевченко найчастіше у свята, це було святом для всіх”. Але ж поета привезли до Києва 30 липня 1859 року, а поїхав він з міста 14 серпня (за іншими даними, 13 серпня). Усе перебування поета в Києві припадає на Успенський піст, який послаблявся лише 5 серпня, на свято Преображення (по-народному Друга, або Яблучна Спасівка). Про які ж приходи поета “найчастіше в свята” йдеться? Взагалі, хоч у спогадах Киселевського і проглядає якесь фактичне зерно, деталі їхні явно фольклорні: поет нібито “декламував свої твори і багато розповідав <...> про кріпосне право” міщанам – навіщо?”. Навіщо робив би поет ці просвітницькі візити, коли в ті важкі для нього дні вирішувалося, чи буде закрито його справу? Додам, що Маковія для Шевченка було календарною межею, а не святом, яке поет відзначав.

Мені вже доводилося писати, що навіть одного функціонування міщанського фольклору кінця XIX – XX століть про перебування Шевченка на Пріорці, основаного на цих мемуарах, достатньо, щоб обґрунтувати існування музею. Тим більше, що всі документально встановлені оселі, де поет тоді зупинявся, знищено.

І останнє питання, варте уваги. Пані Наумовій не подобається моя характеристика Григорія Честаховського: “людина, позбавлена смаку, нахабна, брутальна, аморальна”. Гадаю, коли б вона прочитала свідчення сучасників про поводження з жінками цього поетового приятеля, якого недаремно ж піддала остракізму петербурзька громада, її думка змінилася б.

А взагалі, чи не надто високо підіймаю я планку для рецензії, написаної в стилі виступу екскурсовода? Мабуть, ні, адже і за цих умов правдивість і точність фактичної основи залишаються обов’язковими вимогами.

Тарас САЛИГА,
професор, Львів

...Спасибі, Боже, що я був на цьому світі...

(До 80-ліття з дня народження Романа Кудлика)

Ігор Калинець у “Спогадах” про Романа Кудлика (народився 4 травня 1941 року) змальовує його як поета і громадянина. “*Переглядаючи книгу “Мосяжне відлуння”,* – пише він, – *натрапив на болючу поему “Етап” і згадав, як вона друкувалася й уже тоді зачепила мене за живе. Це було ненависне слово (як і дія) – я зазнав немало цих етапів, жахливих, моторошних – і радий був, що Романа Кудлика оминула подібна подорож. Але 1970 р. мене зачепив біль, з якого, на жаль, починаю свою згадку з того часу. Напередодні свого арешту я почув на Львівському телебаченні виступ Р. Кудлика, який висловлював свою скорботу за багатьма світовими поетами, замученими в казематах, або переслідуваннями владою. Тоді я склав свій верлібр із прізвищами усього трьох українських поетів, які символізували етапи (знову це слово) Розстріляного Відродження – Чумак, Чупринка, Ольжич... А от, коли Кудлик видрукував вірш про Леніна, я вже був у Пермському таборі, я не зміг змовчати і написав публіцистичний відгук “Похорон друга”... Коли я вже був на волі, ми порозумілися з Кудликом... Його поезія делікатна, якась ніби ажурова. Переглядаючи нині зібрання “Мосяжне відлуння” я зупиняюсь і на ліричних відлуннях, на поважних драматичних “новелістичних” відлуннях. Здобуток чималий та розмаїтий. Дуже на мене діяли його слова в популярних чудових піснях (“Я – твоє крило”, “Сизокрилий птах”).*

“Сизокрилий птах” надихнув Віктора Романюка написати про Романа Кудлика поетичний спогад:

О, сизокрилий пташе, друже мій.
Явися знов над юними житами.
Розкрилься понад вольними світами.
І серце клич, і слово клич на бій.

Хай кровію освячене в борні –
Воно з віків праруськи малинове
Зове Поета на Пегас-коні, –
Поета, що, як меч, тримає Слово.

О, сизокрилий пташе, друже мій.
Напохваті тримаймо слово-зброю,
А час покличе – на передовій
За Україну станемо до бою.

У багатьох спогадах наголошується на мовчазному характері Р. Кудлика. Його великий друг Роман Іваничук називав Р. Кудлика “мовчуном”. У житті він і справді не був балакуном. Але Кудлик вмів не мовчати, коли словоязикі патякали, зашивали рота і не сміли навіть ворухнутись. Він не мовчав...

У серпні 1965 року в Україні розпочалися жорстокі репресії. Заарештовано Михайла Гориня і його дружину Ольгу, Богдана Гориня, Івана Геля, Івана Світличного, Михайла Осадчого та багатьох... У Львівській спілці письменників (головою була Ірина Вільде) відбувались позачергові збори, які скликав Валентин Маланчук. З Києва екстрено прибув Герой Радянського Союзу Юрій Збанацький.

У залі – переляк і німа тиша. Говорить, точніше погрожує так звана президія. І несподівано, як грім з безхмарного неба, ставить запитання секретареві обкому партії В. Маланчукові Р. Кудлик: “За що ви заарештували мого друга Богдана Гориня?”.

Таке нікому не прощали, і Кудликові теж. Його звільнили з роботи. Йому ж до кривд не звикати. Народився в Польщі. Сумнозвісна операція “Вісла” (1946 р.) перемежовувала кордони, і родину Кудликів депортували з Ярослава в сталінську Україну. Від п’яти літ жив у Дрогобичі і вростав у страшну західноукраїнську дійсність з розстрілами партизанів-бандерівців, з катуванням їх родин і вивозами цілих сіл у сибірські тюрми для рабських робіт.

Дрогобицький період став для нього громадянською нескореністю. Любив товариство і завжди був йому вірний. Бувало, зійдуться заслужений артист театру Марії Заньковецької Юрко Брилинський і художник Роман Безпалків, яких слухав би – не переслухав. Вони шляхетним дотепом провокували на слово, втягували в розмову мовчазного Кудлика. І він згадував дні перебуті, жартував. Він був усний мемуарист якогось особливого складу. Його поезія мемуарна. Переважно це розповіді про переселенців із колишньої української землі, що тепер під Польщею: *“До тітки Марії / у надвечір’я суботнє / овдовілі вчительки-пенсіонерки / “на гербату” сходилися”. / Викрешую нині з пам’яті / їх імена / вчительок тих – / подвижниць післявоєнних, / що не дали / учням своїм / і мені – / неслухам, “туманам вісімнадцятим” – / оляшіти, / окацапитись, / збандитіти, / душею зальодяніти...”.*

Сьомий з’їзд Спілки письменників України. Січень 1980 р.
Зліва направо: Р. Кудлик, Т. Салига, Марія Хоросницька, Р. Іванчук, В. Лучик, Оксана Сенатович, Р. Братунь

“Розмова” – перша Кудликова збірка, у якій близько двох десятків віршів. Якесь інтуїтивне передчуття ідейно-естетичного напряму майбутньої творчості опанувало поетом, коли він шукав назви для своєї поетичної “ластівки”. Це не випадкова назва. У цитованому творі розмова, що до тітки Марії “в суботнє надвечір’я” сходились такі, як вона, “овдовілі вчительки-пенсіонерки”. На перший погляд – звичайна побутова картина, але ідейно-смисловий наголос далеко не ординарний. Учні вдячні своїм навчителькам за науку не оляшіти, не окацапитись, не збандидіти, душею, не зальодяніти. Доречно додати – не обезбожнитись. Адже радянський войовничий атеїзм диктував антирелігійну мораль. Навіть ті, що знали Кудлика “зблизька”, не помічали в ньому пристрасного богопоклонника та атеїстичного протистояння, хоч він усвідомлював, що живе під Господнім благословенням: “Спасибі, Боже, що я був на цьому світі білім”. Це його слова без найменшого лукавства.

Є у нього прекрасний верлібр “Сакральний диптих”, в якому природа тче “*врочистий килим від землі до неба. / По нім Господні янголи ступають / ... і йдуть до нас, а їм услід ласкаво / зорить з небес / воскреслий Божий Син*”. У цьому ключі доречно аналізувати його релігійну (діалогічну) лірику:

“ – І не боліло,
коли тебе зрубали?
– Ні...
– І не боліло,
коли обтісували?
– Ні...
– А як хрест
Із тебе збивали?
– Ні...
– І ніколи ніщо не боліло?
– Аби ж то! Досі біль не затих –
Як Його на мені розпинали...”

Натуралістична дискриптивність такого виду віршів не статична, а динамічна з почуттям особливого піднесення. Пафос для Кудлика ніколи не був вдаваним і манірним, а завжди одухотворений, натхненний певною ідеєю і спрямований на ідею.

Про поезію Кудлика домінують оцінки як про майстра верлібру, автора винятково оригінальних інтимно-еротичних віршів та елегантних пісенних текстів. Мало сказано про його вельми актуальну, наче припасовану до конкретного часу публіцистичність.

Якщо Кудлик обирає епіграф до свого твору, то він вглиблює ідею, а не звисає псевдоерудованою прикрасою:

Мій Боже милий, знову лихо!..
.....
Мов пси голодні за маслак,
Гризуться знову...
Тарас Шевченко
...І знов приопустились прапори
По Україні... Вп’яте? Удвадцяте?
То шахта на Луганщині горить...
То вбитий депутат... А то у натовп,
Святковий натовп, врізався літак...
Жалоба знову... Мозок знов затерп:
Гризня ця за маслак, чи що – не знаю...
Та тільки бачу – стрічки чорний креп
До стягу нашого поволі прикипає...

У Шевченкових словах зримо присутній час, закодований прислівником “знову”, що вказує на повторювання подій. Р. Кудлик свідомо запозичив цей художній прийом у Кобзаря. Це так званий інтертекстуальний прийом. Поет називає сучасні агресивні для України лиха, які перетікають у неймовірно болючу трагедію (знову “стрічки чорний креп до стягу нашого прикипає”). Образ часу як метафізичну рефлексію поет генерує в поезії “XX вік”:

XX – це повалені хрести
із церков та храмів
XX – це колючки гулагівських
та інших концтабірних дротів
XX – це протитанкові надовби
по всій Європі
XX – це націлені ножиці
цензури і самоцензури
XX – це ми постчорнобильські
метелики-одноденки
.....
Вже почався вік XXI...
Невже буде він повторенням віку XX
та ще й окличним знаком?

Кудлик у часі і час у Кудликові – це збагнула поетеса Світлана Антонишин. Тут не тільки спрацювала її інтуїція, а й стосунки вчителя і учениці, що переросли в багатолітнє спілкування між ними. Сьогодні її гризе самодокір, в якому її провини немає. Тому вона написала йому листа “По той бік сонця”: “*Ви були дуже вимогливим наставником і другом. Коли я, бува, дозволяла собі зайву зухвалість, одним словом ставили мене на місце. Спокійний, розважливий, навіть повільний у рухах і мові, могли дати такий урок, що запам’ятовувався назавжди.*

Останні дні Вашого земного буття ми довго розмовляли про футбол, політику і літературу, але ніколи про хвороби. Якось, знаючи, що попереду – чергове обстеження, я дозволила собі банальний оптимізм: “Повірте, все буде добре!” Ви зреагували несподівано гостро: “Не треба мене втішати. Я сам себе непогано втішаю”. Ох, як же мені було ніяково... Ми продовжували розмовляти про футбол і літературу... але я знала, як боліло Вас... І рвалося гострим передчуттям біди моє серце...”

Світлана Антонишин вийшла з Кудликової школи, де гранувала свій талант і виробляла індивідуальне поетичне письмо.

Василь Рябий із Коломиї теж закінчив Кудликову школу на “відмінно”. “*Мою уяву,* – згадує він, – *захопила образна яскравість його збірки “Весняний більярд”, зокрема, новаторство поеми “Зелені радощі трави”, тому ніяк не погоджувався із злісною і нищівною критикою керівника літстудії “Франкова кузня” Львівського університету імені Івана Франка доцента Аркадія Халімончука”. А вперше зустрів В. Рябий свого “хрещеного літературного батька” (так він його називає) в Спілці письменників у післяробочий час за більярдом. “– Приніс вірші? – глянув на мене Роман Михайлович. Я був украй здивований тим, що він побачив у мені віршувальника. Минув час і моя вистраждана дебютна публікація появилася у липневому числі “Жовтня” (тепер “Дзвін”) 1980 р. Мій навчитель стримано привітав мене з першим кроком у літературу і побажав за будь-яких обставин залишатися самим собою, не шукати дешевої слави і подавати рукопис збірки у львівське видавництво “Каменяр”. Побажання Кудлика додало такої енергії, що я через місяць зареєстрував рукопис першої збірки “Зерна дощу”. Звісно, у ній переважали верлібри під певним Кудликовим впливом*”.

Різноаспектна творчість Р. Кудлика кількісно невелика, але зерниста, така, що проростає в людях, вчить не гнутись. І це при тому, що поет не любив пафосу. Він жив, сказати б, без реклами, ні перед ким не ставав на коліна, нікому не скаржився, не нарікав на долю і нікому не заздрив.

Письменники проявляли непокору різним чином. Хтось драматизував, загострював проблеми і бився головою об імперський мур, а хтось рятувався гумором. Р. Кудлик умів дотепно жартувати. Найближчі друзі автора популярного роману “Мальви” Романа Іваничука прозвали “папою”. Іваничук став “папою” і для його київських друзів. Особливо це потішало відомого жартуна Анатолія Шевченка (Шеву) та веселого сміхуна Михайла Слабошпицького. Кожного разу, буваючи в Києві, Іваничук з ними зустрічався. Звичайно ж, в “Енеї”.

Читаю-перечитую спогад Михайла Слабошпицького про Кудлика, з яким він дуже рідко бачився. Впевнений, що Михайло Федотович не міг не знати Кудликової поезії, бо він знає все. Але в його спогаді є багато чого такого, що за межами Кудликової поезії. Звідки? Від Іваничука – папи, який “неложними устами” говорив про Кудлика з любов’ю без його присутності, хоч і в таких випадках “дер з нього лаха”.

Книга спогадів, про яку зараз мова, ще не вийшла у світ, але деяка її частина опублікована у періодиці. Прошу вибачення у тих авторів, що вже надіслали свої есеїстично-мемуарні матеріали, але я про них не згадував. Це Олесь Лупій, Зиновій Легкий, Юрій Брилинський, Володимир Квітневий, Володимир Вознюк, Хайруліна-Кудлик Ірина. Інші спогади ще в дорозі.

Мемуари – це традиція нашої культури. Роман Кудлик любив читати мемуари і знав їм ціну. Деякі з них відкидав, мовляв, цей мемуарист оспівує себе, гріється біля славного імені. Виходить, що і я хотів погрітись біля Кудликового імені, бо якось я йому похвалився, що незабаром з’явиться реферат кандидатської дисертації “Поліфонія поетичних світів Ігоря Калинця, Романа Кудлика та Григорія Чубая”, виконаної на кафедрі української літератури ім. акад. Михайла Возняка. Зосереджений в себе, Роман запитав: “Хто таку тему “змайстрував”?” Кажу: “Я, а виконавець її – аспірант Назар Данчишин, керівник – доцент Микола Крупач”. ...Глибока Кудликова задума і мудре його мовчання.

Дисертацію про “Нову трійцю” львівських “схожих у несхожому” поетів рекомендовано до захисту. На жаль, я спізнився з обіцянкою... 21 січня 2019 року поет Роман Кудлик відійшов у Вічність.

Тетяна Юзьв’як. Вигаптуй мені простір

Тетяна Юзьв’як, поетеса, філологиня. 1986 р. н. (Магдебург, Німеччина), живе й працює в Україні (м. Калуш). Учитель української мови і літератури в Калуському ліцеї № 10. Авторка поетичної збірки “Голосом синіх квітів”.

Зима
ся сива зима кольору смутку й радости
решетом бабиним сіє метелики білі
навколішки вежу тихо з молитви вискладує
і п’є молоко істин у вимерзлій вірі
ся сива зима з мотузкою відстані темної
пронизує поглядом як терновою вірністю
із голосом вдів надривного плачу
спроквола крокує за руку із кимось до вічности
ся сива зима із дивним рубцем на імені
вивищує час як щось обережне й окремішне
зав’язує очі стрічкою чорно-синьою
минається мрякою на чоловічих раменах
ся сива зима із кадрами вицвілих спогадів
натхненно наповнює дім колючковим інеєм
і схлипує літо в букеті зів’ялих півоній
і ліпить зима нові непрочитані лінії

На лінії осені – літо
у серпні довшають тіні людської неспішности
стерня спозаранку збирає сонячне світло
в траві стільки падалиць обпікають
натомлене листя
на лінії осені – літо

у серпні відкорковують пляшку морської засмаги
дерева здіймаються голосно пальцями в небо
ромашковий чай стається малими веснянками
на лінії осені – літо (чи може потреба)

у серпні сливове повидло вимащує двері і стіни
на стриху висить трипілля оберемків малини і м’яти
сторінкою книжки кліпають вії білих сніжинок
на лінії осені – літо (яке треба тримати)

у серпні циганський танець записує кардіограму
почерк так зіпсувався медом скапують вірші
серпень вкриває руки і гоїть на шкірі рани
на лінії осені – літо (повільно ховається в тишу)

Вигаптуй мені простір
вигаптуй мені хустку
звуками ясного присмерку
летом зірок і незайманим мовчанням
звечорілих надій
відчайдушного мереху
ледь чутної
любови
до ошалілого світу
я вберу її завтра
на позір осени
таку затишну й просмолену
теплим вітром
таку усміхнену й сонну
як кирею невблаганного часу
і всі квіти до неї хилитимуться
і все небо випростається в погляді
хустка вкриє німотні коси
дивним листям обіймів та спокою
вигаптуй мені простір
аби хустці було в ньому лагідно
хай довкола все собі скапує
зжурним словом чи трунком гордині
най всі клопоти які в радість
заколишуть собі людину
най приховане видасться спомином
на забутих скрижалях відваги
аби в хустці не було ми холодно
аби простір
й
на шиї
коралі

***
я стоятиму серед лютого
втомлена
й вбога
як стоять коло церкви
каліки й немічні
проситиму
погляду тих перших квітів
що
біліють крильми казкових птахів
розколихують світ людськими
пейзажами
душами віршів мокрих світанків
я стоятиму
тихо
посеред життя
й чекатиму своїх серафимів
нафарбовані вії дорослих розмов торкатимуть хмар
твої кроки впіймають зірки що летіли в
траву на здійснення мрії
і насилять на нитку
весна
проситься в дім
а
довкола ще лютий
і я –
заблукала у нім

***
о
сині мої непрохані вірші
як вівці
блукають чужими думками
гульвіси
по кнайпах старих недопиті
минають себе
сивочолі

о
красна моя ранена осінь
жовтаве волосся
у коси
сплітає
не відає місто свічок-спочивальниць
оливою неба
стікає
у руки
сумних полонин

о
доспіве мій
моя кипляча любове
чи знову
оманою будеш вростати у ніч
накреслюю лисячий слід
закінчення жовтого
в такт

несказане
сипле сріблистими рибами
в сад
на гілля холодне себе
пришиваю
крилату
осіннього подиху
гарячого дотику

світанок
запрошую в хату
і осінь
ся тихо минається в віршах

а я уже хочу весни

Любове, оприся на мене
Любове, оприся на мене.

Вийди зі сховку і поселися у серці
забутого світу.
Коли світло – єдина щілина у бабиній скрині дівочій.
Коли віра – єдина молитва малого дитяти в порожній кімнаті.
Коли слово – єдине мовчання, розбите об холод зчорнілого часу.

Любове, оприся на мене.

Комусь так потрібен твій голос.
Сідай тихо в човен – ми будемо тут позачассям.
Коли найдорожче – розлилося солодом в груди.
Коли найсолодше – на віях принишкло уповні.
Коли найгіркіше – спазмує орбітами ребра.

Любове, оприся.
Левкоєм, бузком, первоцвітом.
Просійся життям у долоні натомлених рук.
Оприся, любове.
А хочеш – то просто спинися.
Спинися ось тут.

***
коли гілля дерев навздогін малюватиме пісню
коли хмари цукрові завагітнівши холодом зникнуть
коли полудні липня відпочивши втішатимуть простір
я корінням вплетусь у твоє віковічне мовчання

коли лікті річок напролом розгортатимуть хвилі
коли часу лещата заіржавівши зсохнуть травою
коли вітер в сорочці на руках вишиватиме зливу
я корінням вплетусь у твоє неслухняне волосся

і нехай поспіх слів що втрачають
значимість одразу
темні плями відторгнень північного сяйва надії
одягають твій голос у розбурхане
втомлене море
я корінням вплетусь у твої бавовняні мрії

***
ось уже місяць
вони довше на тебе дивляться
піднімаються з урвища споважнілими втратами духу
старий бір
скапує слізьми як шарами пожовклих бинтів
на голову часу
ось уже місяць
у їхніх руках дикі метафори втрат/безсонних ілюзій/вироку бути/не бути
пишуть свої апокаліпси
линвою страху обмотують руки навіть коли
так натхненно до тебе мовчать
ось уже місяць
взір неприступно будує мур
необачними кроками містом
укорочує віку милосердю твоїх досконало вивчених істин
і посеред вітру стоїть одненечкий лікар
(на обличчі місяць завдовжки з життя)
це нестерпно гірке видиво неба
на скроні у мене/у нього/у тебе
білі постаті жертв
так щиро з тобою стоять
на знелюдненій площі у Римі
облямівка людей кровоточить терновим вінком
цей розпатланий світ стільки випив отрути і болю
хоч би дзвоном німим розійшовся
у квітній весні
він так чесно говорить з тобою
не карай
обійми і прости

***
перед тим як ти підеш
я читатиму вірші Калинця
на головній площі міста
певно візьму його ту найріднішу
“Тринадцять алогій”
з якої пахне світінням сакур
мимоволі спинятимуться люди
показуватимуть пальцем
на дивну жінку
із чорною стрічкою у волоссі
й голосом весняних туманів
перед тим як ти підеш
чоловік із віршів Стуса вийде на спротив
намагаючись себе спалити заживо
цього разу не буде цитринів
чи продавчині заморських фруктів
галасу в пресі
й покусаних губ війни
просто молодий батько боятиметься
втратити землю
й молитиметься щосили
аби апостол Павло
захистив його рідних

перед тим як ти підеш
країна поховає багато солдатів
літаків квітів і клятв
лебеді крейдою зимного відчаю
осипатимуть страх бути чужими
серед своїх
і крижаний сніг танутиме в пазусі
притулившись до рудого кота
із Донбасу
хтось мовчатиме осторонь
інший втиратиме сльози

перед тим як ти підеш
я дошию ковдру яку обіцяла бабусі
викладу черепицю
й побілю сіни
напишу музику й навчусь грати на скрипці
чи піаніно
і як у німому кіно
співатиму так голосно
щоб розлетітись нитками
в білім світанку

перед тим як ти підеш
настане березень
перед тим як ти підеш
танцюватимуть янголи

Сандармох
куля № 12
летіла повільно
гадала
що влучить у дерево
та пульс людського спротиву
магнітом відваги й стійкости
кликав у серце
і куля
зайшлася розпачем
бо
лиш вона розуміла
що
чинить
куля № 24
не встигла навіть
схлипнути
швидкість торкання
до спускового гачка
врозтіч
розсипалась втратою
української мудрости
куля принишкла
у шепоті
голосу
заляпанім кров’ю
бо
лиш вона розуміла
що
чинить
куля № надцять
опиралась і криком
здирала шкіру із
рук
людиноподібного звіра
та звір
присмерком ката
впевнено
стнув кола води
випустив жало холодної смерти
розпанахавши честь
мойого
народу
в урочищі сліз
куля без номера
згубила ім’я
уже не боялась обвального відчаю
єдина секунда її життя
божевільно шукала
безбережної волі

сухоребрим зойком облич
решта
летіли не пам’ятаючи
нащо
у кого
за віщо
вишмагані погрозами й грозами
грілись
у
тілі
моєї
країни
й так досі

Крим
трем єдиної хвилі
що в гризотах до тебе вихлюпує
миром лінії сонця помазують
виноградові грона
хтось бунтує самотньо в полотні
смиренного смутку
забуваючи сіль на березі Чорного моря
панахида дерев закликає до вирію
лебедів
золотиться сльоза у вітражному небі
над горами
монастировим спокоєм плине сором
і втрата єдності
омофорними віршами осінь кутає
руки та голос
щоб на мапі людського блуду
і мерзенної втечі
розв’язати вузли манівців і дочасностей
щоб тобі по крилу на широкі плечі
малювали тюльпанові янголи

я на завтра зроблю сотню малих корабликів
діти в них наберуть сміху й нашого звичаю
жменьку віри й землі
як доказ скорботної пам’яти
про
твій берег і міст
відрізаний клапан держави
ми дмухнемо вогнем незборимої сили
і мудрости
підперезаним словом і звуками чайок
ти ніколи не будеш
якимсь випадковим гостем
бо найменше зернятко
у найчервонішому яблучку
як і правда людська
споконвічно
на глибоченному
споді

Колискова в голоді
мій листопадовий хлопчику
із золотавим волоссячком
бавишся в піжмурки з хмаркою
що попід вікнами бігає
осінь несміло наспівує
вам колискову
уривчасто
стишує голос звір явлений
міллю і вітром
острижений
блідне у сутінках вечора
падає хлібом пречено в ноги
жорстокого мороку
- хлопчику
спи
поки холодно
бо набрякаємо безвістю сизого відчаю далечі

- мама скраєчку
он глянь лишень
грузне у світлі ліхтариків
смерть на порозі спинилася
слухає
тишу і відстані
вдарилась ліктем об крила
білоголових птахів
смерть накривається хусткою
губи засіпались з розпачу
як же вмістити у
Господа
стільки невинних
життів

схлипує свічка навпомацки
криками сивого голоду
що у сторінці історії
натще знелюднює час
родимка
осені кволої
сповзає прозорістю болю
на
зашкарублих одвірках
напівпорожніх клятв

Ода книзі

Лариса КОПАНЬ

В одному з номерів “Української газети” під рубрикою “Техногеноцид” явилася світові стаття М. Олексієнка “Сімнадцять методів нищення українства”. Останній, сімнадцятий, метод сформульовано так: *“Знищення нашого національного українського почуття самозбереження, яке дане Богом усьому сущому на землі (навіть кожна птиця, тварина, рослина, комаха мають почуття самозбереження) через пропаганду інтернаціоналізму, космополітизму, байдужості до майбутнього свого і своїх дітей”*. Як на мене, ключовим тут є слово *“байдужості”*. Зросло покоління, якому цю рису, це поняття прищепили, мов віспу. “По барабану”, якою мовою говорити, де жити, що пропагувати. Міркування прості: хіба в того, хто говорить рідною, материнською, збільшилася зарплата? “Розумні їдуть за кордон”, “риба шукає, де глибше”...

У цій мудрості віддзеркалюється катастрофічний для існування самої людини код-перемикач: покликана до високої мети, вона все дужче відчуває потребу шукати не сенсу життя, а життєвих благ. Інтегрована в загальноеволюційний процес, змушена узгоджувати з ним своє життєзабезпечення, людина все далі відходить від етнічних коренів, втрачає джерела живлення. Тобто наближається до загибелі. Тож збереження своєї ідентичності, прив’язаність до природного середовища на свідомому чи підсвідомому рівнях, є рятівним для етносу загалом і для кожної людини зокрема. Національна ідея, що іноді трактується як явище суто політичне, насправді має глибоко наукове підґрунтя. Адже збереження чистоти біосфери тісно пов’язане з чистотою сфери моральної. Тому на зламах епох, у часи лихоліть і криз, еліта нації свідомо чи підсвідомо навертає народ до першоджерел, до життєдайних національних скарбів.

На жаль, і нам судилися часи нелегкі.

І проти прищеплюваної байдужості, наруги над духовністю, потопту культурних надбань справді немає інших ліків... Серед оберегів духовності **книга** посідає чільне місце. Навіть не зважаючи на потужний наступ електронних засобів комунікації, вона ще довго залишатиметься надійним вмістилищем інтелекту й мистецтва, знань і досвіду, бо саме є інтелектуальним і мистецьким витвором, що передається від покоління до покоління. Руйнація видавництв і книготорговельної справи завдала нашій державі такого ж сильного удару, як і розпад наукових центрів. За останні роки виросло задурманене наркотою покоління, яке не вдихнуло озону рідної мови, яке сформувалося під дзенькіт чужих їй ідеалів і веселе підтанцьовування “Всьо будет харашо”, схлипи безробітних батьків, які водночас стали непотрібними своїй країні. Та й хто кому тут потрібний? І чи до книжок, коли слова “виживання”, “вижити” стали домінуючими в лексиконі 90 відсотків населення країни “тучных, плодородных земель”...

І все-таки закон оптимістичного жанру дає підставу сподіватися, що зароджена десь у семисоті роки нашої ери книжка, попри нинішні успіхи в комунікаційній сфері, залишається і ще довго залишатиметься бажаною і важливою ланкою в передаванні знань, емоції, інформації від людини до людини.

Від Леонтовича до Городовенка

Просвітницький онлайн-захід до 100-річчя заснування Всеукраїнського музичного товариства імені Миколи Леонтовича провели в Полтаві. Організували “круглий стіл” засобами дистанційної освіти Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Полтавський офіс Північно-східного відділу Українського інституту національної пам’яті, Полтавський обласний осередок Національної Спілки композиторів України та Інститут культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Модерував ZOOM-конференцію доктор історичних наук, завідувач кафедри культурології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка Олександр Лук’яненко. До перегляду долучилися студенти вишів-організаторів.

“*Поштовхом до створення товариства ім. М. Леонтовича стало зумисне підле вбивство співробітником ЧК “українського Моцарта” – відомого композитора, хорового диригента, громадського діяча, автора славнозвісного “Щедрика” Миколи Леонтовича. Товариство мало на меті розвиток української національної музичної культури. Діяли секції: етнографічна, педагогічна, видавнича та техніко-будівнича, композиторська, хорова, перекладацька; зорганізувалися навчальні студії і школи, вокально-інструментальні квартети. Були започатковані прилюдні музичні бесіди-“вівторки”, на яких виступали провідні митці та вчені-мистецтвознавці, відбувалися концерти відомих виконавців. Видавали журнал “Музика”. На базі товариства діяла Асоціація сучасної музики. Важливим напрямом роботи Товариства була постійна підтримка творчих зв’язків із діячами культури Західної України.*

У Києві, Харкові й Одесі відбувалися “Галицькі музичні вечори”, вечори пам’яті Івана Франка, зустрічі з тамтешніми видатними діячами і композиторами Філаретом Колессою та Василем Барвінським. Товариство об’єднувало понад 200 членів, мало філії у Полтаві, Харкові, Одесі, Житомирі, Вінниці, Дніпропетровську, Миколаєві, Чернігові, Черкасах та інших містах. У 1928 році комуністичний режим ліквідував цей осередок українського мистецького життя за проведення “української націоналістичної лінії та відхилення від завдань пролетарського мистецтва”. Переважну більшість діячів товариства сталінські бузувіри ув’язнили, заслали до концтаборів або розстріляли”, – розповів регіональний представник УІНП в Полтавській області Олег Пустовгар.

Композиторка, голова Полтавського обласного осередку Національної спілки композиторів України, викладачка Інституту культури і мистецтв Луганського Національного університету імені Тараса Шевченка і Полтавського фахового коледжу мистецтв імені М. В. Лисенка Тамара Парулава представила доповідь “Творча місія Миколи Леонтовича”. Прозвучали твори композитора: обробка народної пісні “Пряля” та духовний твір “Достойно є”.

Також присутні переглянули випуск відеопроєкту Українського інституту національної пам’яті “ІстФакт”. У ньому розповідається про закордонні гастролі Української Республіканської хорової капели, що відбулися з ініціативи Симона Петлюри, та майже детективну історію “Щедрика” Миколи Леонтовича, який нині є найпопулярнішою різдвяною мелодією в світі.

Про оперу Миколи Леонтовича “На Русалчин Великдень” розповіла професорка кафедри музичного мистецтва і хореографії Інституту культури і мистецтв Луганського національного університету Ірина Цебрій.

“Мистецький феномен Гната Хоткевича” – такою була тема виступу членкині Національної спілки композиторів України, доцента кафедри культурології Полтавського національного педагогічного університету Галини Полянської. Вона зауважила, що український письменник, історик, бандурист, композитор, мистецтвознавець, педагог, театральний і громадсько-політичний діяч Гнат Хоткевич був одним із найактивніших діячів товариства. Розповіла про полтавські сторінки життя митця, коли у 1928–1932 роках Хоткевич очолював Полтавську капелу бандуристів, для якої створив потужний репертуар.

Під час включення з Лохвиці член правління Української Всесвітньої Координаційної Ради (УВКР), голова громадської організації “Народна Рада Лохвиччини”, журналіст, краєзнавець Віктор Гіржов розповів про одного із фундаторів Всеукраїнського музичного товариства ім. Миколи Леонтовича – хорового диригента, першого керівника знаменитої капели “Думка” Нестора Городовенка, який народився у с. Венславах на Полтавщині (нині Лохвицька територіальна громада).

Як відомо, 100-річчя від часу заснування Всеукраїнського музичного товариства імені Миколи Леонтовича як знакова подія в історії української національної культури з ініціативи Українського інституту національної пам’яті згідно з парламентською Постановою цьогоріч відзначається на державному рівні.

Північно-східний міжрегіональний відділ УІНП

21-й Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика завершується

Конкурс Яцика не потребує особливого представлення. Здається, нині – як в Україні, так і далеко за її межами, – про цей унікальний націєтворчий мовний марафон знають мільйони, а тисячі й тисячі юних українців брали впродовж двох десятиліть у ньому участь, в такий спосіб підтверджуючи свою любов до рідної мови і до України.

Згідно з указами Президента України від 9 листопада 2007 року № 1078 “Про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика” та від 28 листопада 2007 року № 1155 “Про деякі заходи щодо піднесення ролі української мови” конкурс щороку урочисто розпочинався 9 листопада, у День української писемності і мови, в одній з областей України і проходив у чотири етапи. Учасниками конкурсу були учні 3–11 класів закладів загальної середньої освіти, учні закладів професійної (професійно-технічної) освіти, студенти закладів вищої освіти, курсанти закладів вищої військової освіти, ліцеїсти Київського військового ліцею імені Івана Богуна, закордонні українці. Організатори конкурсу – Міністерство освіти і науки України та Ліга українських меценатів.

Цьогорічний, 21-й, конкурс відбувався у винятково складних умовах пандемії. Він змінив традиційний формат проведення і був означений як “Всеукраїнський відкритий марафон з української мови імені Петра Яцика” і проходив онлайн. Безпосередньо ним опікувалися Державна наукова установа “Інститут модернізації змісту освіти” та Міжнародний благодійний фонд “Ліга українських меценатів”. Технічним партнером марафону стало товариство з обмеженою відповідальністю “Еволюшн Груп”, яке надавало учасникам доступ до платформи HUMAN. Правила були затверджено на засіданні оргкомітету XXI Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика. Завдання марафону розробила творча група учителів української мови та науковців. І вже в нових, непростих, дистанційних умовах проходило змагання конкурсантів.

Для участі в марафоні зареєструвалося понад 40 тисяч учнів та студентів. До виконання завдань першого етапу марафону долучилися 25670 конкурсантів. Усі чотири етапи подолали 11 555 конкурсантів.

30 березня в дистанційному форматі на освітній платформі HUMAN відбулася презентація результатів проведення Всеукраїнського відкритого марафону з української мови імені Петра Яцика, під час якої була оприлюднена рейтингова таблиця всіх учасників, що пройшли 4 етапи марафону; оголошені призові місця; оголошені нагороди для переможців та учасників конкурсу;оприлюднені можливості для шкіл, чиї учні брали участь в марафоні. Долучитися до перегляду трансляції міг кожен охочий YouTube.

Дипломами буде відзначено майже 800 учасників, які посіли 1-3 місця. Премії отримають 129 (перші місця). Марафон проходив у дистанційному форматі в чотири етапи. Призерів марафону визначали з числа учасників, які виконали завдання усіх чотирьох етапів, набрали найбільшу кількість балів та посіли I–III місця.

Компанія HUMAN запропонувала фіналістам 21-го Марафону взяти участь у челенджі “Чому українська мова важлива”. Найкращі з них одержать подарунки – ноутбук, планшет та smart-годинник, що вже суттєво, адже переможці отримають насамперед грошові винагороди від Ліги українських меценатів.

У травні відбудеться нагородження переможців 21-го конкурсу в онлайн-форматі, а грошові премії Ліга українських меценатів перерахує на картки переможців.

Прес-служба Ліги українських меценатів

“Всі мають бути однаковими у радості життя, у своїй толерантності один до одного, у відчутті ліктя людини, яка поруч”.

Володимир ПЕТРАНЮК: “Наш спільний дім, де місця вистачить кожному!”

Чотирнадцять років тому репертуар Театру української традиції “Дзеркало” поповнила комедія “У Києві на Подолі”, що стала найпопулярнішою виставою театру. Нещодавно її показали в 500-й раз. Про секрет успіху постановки – наша розмова з художнім керівником театру, заслуженим діячем мистецтв України Володимиром Петранюком.

— Історія міста Києва повна різних екзотичних моментів, – розповідає пан Володимир. – Але, як не дивно, починаєш це розуміти, коли живеш не в Києві. Я збагнув цю істину, коли жив за 1000 кілометрів від столиці.

Я багато років керував кабаре у Кракові (Польща). Це місто також відоме своїми музеями, Вавельським палацом, екзотичними кнайпами, підземеллями, костелами і, насамперед, людьми. Бо без людей всі ці декорації були б мертвими.

Мені несамовито подобався Краків, так “моцно”, що було прикро за рідний Київ. Пригадую відвідини Папою Римським Іваном Павлом II України. Вразило те, що у Львові він говорив українською мовою. І коли Папа сказав фразу: “Дощ іде, діти ростуть”, то я мало не заплакав від відчуття своєї Батьківщини. І ми, артисти, які вже прижилися в Кракові і мали певні умови для життя і творчості, значно кращі, ніж в Україні, тоді повернулися до Києва і почали все з нуля.

У Києві я заходив до знайомих, друзів. Якось художній керівник Київського академічного театру “Колесо”, народна артистка України Ірина Кліщевська сказала мені: “Володю, ти ж працював у Кракові в єврейському кварталі, робив єврейське кабаре. Зроби мені хорошу єврейську виставу, пов’язану з Києвом”. Трохи дивна історія – я мав ставити виставу про Київ, у якому не жив 15 років.

Почав шукати матеріал, звертався до артиста і давнього колеги Валерія Чигляєва, до метра Давида Черкаського – автора культових мультиків “Капітана Врунгеля” та “Острова скарбів”, до славного Богдана Сильвестровича Ступки, який, світла йому пам’ять, колись переконав мене повернутися з Польщі додому. Всі підтримували мою ідею, але ніхто не міг мені підказати якогось конкретного сюжету. Потім Валера Чигляєв (дяка йому велика) сказав: “Ти, Володю, напиши сам, так буде найкраще”. Я так і зробив. І поставив виставу у театрі “Колесо” на Андріївському узвозі.

— В афіші зазначено, що вистава поставлена за п’єсою Миколи Янчука. Що Ви взяли з твору цього автора?

— Перечитав безліч водевілів, нарешті зупинився на Янчуковому. Розклав його п’єсу на пазли – непотрібні викинув, додав ті, яких бракувало. Переніс події у післявоєнний Київ. Звів все до перипетій між українською та єврейською родинами, які живуть на одному подвір’ї.

Відкрию секрет. На цьому подвір’ї, на Воздвиженці у Києві, я фактично народився, сюди мене принесли з пологового будинку. І всі анекдоти з майбутньої вистави я чув з дитинства.

Це подвір’я знаходилося біля Житнього ринку. Там був справжній Вавилон – румуни, молдавани, німці, болгари. І все співало, танцювало, кричало, сварилося.

Я написав п’єсу, а потім сталося диво: п’єса мала величезний успіх у театрі “Колесо”. Мене взяли ревнощі, і я поставив виставу у своєму театрі “Дзеркало”, зі своїми акторами.

Дуже вдячний Ірині Кліщевській, яка дала поштовх, коли я ще не мав свого театру. Час від часу граю у виставі цього театру. Інколи мої актори замінюють когось в театрі “Колесо”. А в театрі “Дзеркало” ця вистава найпопулярніша і граємо її найбільше. Щойно надходять до кас квитки на цю виставу, а вже за кілька днів їх розкуповують.

Часто граємо виставу у Київській академічній майстерні театрального мистецтва “Сузір’я”, якою керує мій колега, народний артист України Олексій Кужельний – людина-оркестр. У його театрі грає багато зірок, серед яких Ада Роговцева. Він хрещений батько фестивалю “Київська пектораль”. Граємо в цьому театрі виставу щомісяця. Мені варто віддати належне допомозі Олексія Павловича. Вдячний йому та іншим людям, які вклали кілька цеглинок у фундамент нашого театру. На жаль, таких людей мало.

Але попри всі труднощі ми вже зіграли виставу 500 разів. Думаю, що буде ще 500.

На нашу виставу приїжджали ортодоксальні євреї з Ізраїлю, які раніше мешкали в Україні. Приходили і мої побратими з Конгресу українських націоналістів. І жоден з того чи іншого боку не сказав мені прикрого слова. І це велике досягнення, великий крок до поєднання людей.

Коли закінчується вистава – всі встають. Я дивлюся – всі однакові. І так має бути. Всі мають бути однаковими у радості життя, у своїй толерантності один до одного, у відчутті ліктя людини, яка поруч.

— Виставі вже 14 років. За цей час вона якось змінилася?

— Вистава весь час змінюється. Ця вистава, немов екзаменаційний тест для перевірки на право водінням автомобілем. Буває, приходить людина і не може зіграти. У неї немає цього енергетичного струменя, віри в те, що вона говорить правду, розуміння, що ці маленькі струмочки стікаються у велику ріку людської правди.

З перших показів у виставі грав Василь Шандро, який зараз працює на радіо. Талановитий режисер, учень легендарного режисера Дмитра Чайковського. Василь прийшов до театру після університету, одружився з нашою чудовою артисткою Юлією Овчинніковою. Зараз Юлія веде театральний гурток в одній зі шкіл Дніпровського району. У них росте доня. Для мене це радість, адже юні актори грали наречених, а потім самі одружилися. Це диво.

Також у нас грали Ігор Криворучко та співучий Євген Гамага, чудова панянка з Житомирщини Юлія Шевченко та чарівна франківчанка Ліана Книгницька, Міла Зінченко та Ельзара Бекирова, Вадим Слівчак та Денис Драчевський. А Дмитро Сторчоус грав у цій виставі 12 років поспіль.

Художниця Валя Кузмічова зробила такі костюми, що глядач тільки їх на них гляне і вже зачарований. А допіру як почне все це співати, грати, сваритися, кохатися – тоді вже аж йой!!! Всі вони, знаю напевно, отримали від цього досвіду велику радість.

Є й сумні сторінки. Олена Мазуренко, яка грала веселу подільську тьотю Сару та була завжди джерелом гумору, жартів та прагнення життя – померла 7 років тому. Її пам’яті присвятили виставу “Мазепа”. Хочу пом’янути звукорежисерів, що теж творили це дійство – Сашка Клименка та Руслана Бащенка. Ці чудові хлопці теж вже у засвітах... Разом із співтворцем нашого театру, вічним ентузіастом, моїм братом Віталієм Петранюком... Вічна їм пам’ять.

Я незмінно граю вуличного точильника, трохи божевільного філософа, який точить ножиці , бачить весь світ та розповідає різні притчі. І я дивлюся зсередини на глядача і на наших виконавців. Бачу серед них і тих, які вже не грають, бо їх вже немає. А я все одно бачу і думаю про них, про їхні долі.

Анна Коваленко сьогодні грає у виставі Рахільку. Вона не грає – вона живе на сцені! Аня-Рахілька зустрічає глядачів вже у фойє. Грає на фортепіано різні мелодії нашого двору, що створюють неповторний клімат, за який глядач любить цю виставу.

А роль українського хлопця Богдана грає кримський татарин Арлен Юсупов. Граючи українського хлопця з подільського подвір’я, кримський татарин стверджує, що Крим наш. І я радію з того!

Батька Рахільки Хайма грає Віктор Вернер, який крім роботи в нашому театрі знімається в кіно, на телебаченні, в рекламі. У нього вийшов цікавий соковитий персонаж. А Хому, старого українця, грає Павло Максименко. Він починав грати в цій виставі 10 років тому, потім пішов з театру, а нещодавно знову повернувся до нас.

Українську тітку Параску грає Ольга Оноприпнюк. Насправді, вона ніяка не тітка, а чарівна дівчина – це все магія театру. Зараз ми разом з Олею працюємо над ще одним цікавим проектом – моновиставою, присвяченою Лесі Українці. А заслужений артист України Роман Нагірний починав грати у цій виставі 15 років тому, коли вона лише створювалася. Дільничний міліціянт Собачко у виконанні Романа примушує глядачів сміятися до сліз.

Поїздили з цією виставою Україною. Побували в Чернівцях, Хмельницькому, Білій Церкві, Козельці. Часто нас запрошують до невеликих містечок, де люди обділені увагою театрів. Намагаємося нікому не відмовляти. Всюди нас приймають добре, але найтепліше – київський глядач. Інколи здається, що в столиці на виставу приходять одні й ті ж люди, хоча насправді це не так. Інколи на початку вистави колеги говорять, що у нас глядач якийсь холодний. А я їм: “Я в вас вірю, розігрієте”. І через 10 хвилин усе кипить *(усміхається)*.

— Напевне, на Ваш театр вплинули карантинні обмеження?

— Ми єдиний районний театр у Києві. У Дніпровському районі до нас ставляться добре, поки що нас бережуть, платять зарплату. Думаю, що в цьому і заслуга вистави “У Києві на Подолі”. Якщо у наш район приходить новий керівник, ми запрошуємо його на цю виставу і після цього стаємо друзями.

Хоча працювати стало складніше. Більшість вистав у нас виїзні. Часто запрошують на корпоративи, інколи в одну й ту ж організацію по кілька разів. Тоді ми показуємо ще одну нашу виставу “Зніму чуніху з хатою” – глядачі не розчаровуються.

– Над чим працюєте зараз?

– Робимо, як ми вже з вами згадували, моновиставу про Лесю Українку. Це дуже складна і серйозна тема. Вистава називатиметься “Лесина пісня Україні”, з фрагментами “Лісової пісні”, сторінками Лесиних щоденників. Хочемо випустити виставу вже в цьому сезоні, якщо не завадять карантинні обмеження. Репетиції можливо будуть онлайн, вже маємо у цьому питання певний досвід. Поставили таким карантинним чином виставу “Котигорошко і калинова дудка”.

Наступна вистава, яку плануємо ставити дуже цікава – нова версія моєї п’єси “Мій бідний фюрер”, яку я написав 30 років тому. Це фарс про останній день життя Адольфа Гітлера і Єви Браун. Історія про тоталітарного лідера і про те, чим закінчується безмежна влада. І про те, що керує насправді тоталітарним лідером.

Називатиметься вистава “Чуб дарма, голови нема”. Цю п’єсу я переписав наново, використовуючи свої алегорії. Вона мене смішить, думаю, що смішитиме і глядачів. Сподіваюсь, що вони зроблять певні висновки для себе, а можливо і певні кроки, від яких залежатиме доля нашої держави.

— Знаю, що створюєте нову версію вистави про Івана Мазепу?

— Так, ми подали її на грант в Український культурний фонд і чекаємо відповіді. П’єса називається “Мазепа: булава і троянда”. Тобто, – влада і любов. А вистава про Мазепу, що йде сьогодні, переважно розповідає лише про його кохання. У новій п’єсі розширені думки Мазепи, їм дається епічне звучання. Користуючись можливістю, маю висловити жаль з приводу смерті великого друга нашого театру Ігоря Мазепи, якого без жалю скосила пандемія. Ігор Всеволодович був славним нащадком Гетьмана Мазепи!

У майбутній виставі про великого Гетьмана серед персонажів є кат-цар Петро І, козацькі герої Виговський, Чуйкевич, Гордієнко, а також Пилип Орлик, як посланець у майбутнє, як голуб, якого Мазепа, помираючи в Бендерах випустив у світ.

— Вас також цікавить образ Григорія Сковороди.

— Шукаю п’єсу. Не виключено, що якщо не знайду, то напишу сам. Це не проста тема, осягнути його філософські думки надзвичайно складно. Там є речі, якими потрібно жити. Наприклад: “Все, що тобі потрібне, воно є легке, а трудне – тобі не потрібне”. Звучить дивно, нас не такому вчили у радянській школі.

Думаю, що покласти свою голову за Батьківщину легко, бо ти відчуваєш у цей момент своє призначення. А якщо тобі трудно це зробити, значить ти не туди пішов.

Саме про це вистава “У Києві на Подолі”, яка через маску сміху проєктує езоповою мовою дуже серйозний меседж, що Україна – наш спільний дім, в якому кожному вистачить місця. Ми житимемо між собою в злагоді, якщо того хто поруч сприйматимемо як свого.

— А як у Вас з дитячим репертуаром?

— Маємо купу дитячих вистав. Серед них “Котигорошко і калинова сопілка”, в якій роль Котигорошка виконує Арлен Юсупов. Це героїчна версія про юного Іллю Муромця або генерала Чупринку – Романа Шухевича чи молодого Степана Бандеру.

Наша вистава “Котигорошко і калинова сопілка” – це драматична версія кількох казок, у тому числі й улюбленої моєї і моєї онучки Олівії – “Казки про калинову дудку і мертву сестру”. Вона її боїться, але хоче слухати. Саме цей механізм я заклав у казку про Котигорошка.

На виставу приходять учні початкових класів. І коли Котигорошко вбиває Змія, то всі діти кричать: “Слава Україні!” І коли настає Перемога, то вона настає не на сцені, а в душах цих дітей. І в наших душах теж. І тоді ми відповідаємо на повні груди: “Героям Слава!”

Спілкувався
Едуард ОВЧАРЕНКО

Петро ШКРАБ’ЮК

«І зоря з зорею гомонить...»

(Про поета, якого кохала Марія Штерич і шанував Шевченко)

Навесні 1996 року вулицю Лермонтова у Львові нерозважно перейменували на вулицю Джохара Дудаєва. Нерозважно тому, що і видатний поет, і провідник чеченського народу та перший президент Республіки Ічкерія були і є для свідомих українців визначними постатями, прихильними до України. І вшановувати пам’ять одного, відтісняючи іншого, протиставляючи їх один одному, – це не знати їхньої та нашої історії.

Лермонтову закидають, нібито він теж схвалював завоювання Московією Кавказу. Це ж він писав у “Казачьей колыбельной песне” (1838): “По камням струится Терек, / Плещет мутный вал; / Злой чечен ползет на берег, / Точит свой кинжал (...)” Злий чеченець і у вірші “Дары Терека”.

Але чому цей гордий і незалежний горець мав бути добрим, коли московські війська понад двадцять літ завойовували його аули, його гірський край? Визначний аварський поет Расул Гамзатов у другій книзі бестселера “Мій Дагестан” згадує Пушкіна, Бестужева-Марлінського, Александра Дюма, окрема оцінка – Лермонтову. “Кожен по-різному писав про тебе (**про Дагестан – П. Ш.**), але ніхто не зрозумів тебе так глибоко і проникливо, як юнак Лермонтов і старий Толстой. Перед цими твоїми співцями я схиляю посивілу голову, ці книги я читаю, як мусульманин читає Коран” (див.: Мій Дагестан. – К.: Дніпро, 1972. – С. 150).

Так само цінував Лермонтова і його ровесник – наш Тарас.

Про це, а також про зворушливу любов Лермонтова до українки, – два сюжети.

Княгиня Щербатова. Так за чоловіком. Насправді це Марія Штерич, яка народилась у південних степах (теперішня Кіровоградщина, село Біле), в родині українського поміщика. Десь 1834 року на прохання свого діда – людини багатої (розробляв донецькі копальні), але самотньої, бо якраз помер його дорослий син, Марія із сестрою перебралася до Петербурга... Тут, точніше, на дачі в Павловську, познайомилася з офіцерами, які служили в сусідньому Царському Селі. Серед них були поет Лермонтов та князь Алєксандр Щербатов. Через три роки Марія вийшла заміж за Щербатова, та не минуло й року, як він несподівано помер, і молода княгиня народила сина вже як вдова...

З першої зустрічі Марія захопила не лише Щербатова, котрий, як виявилося, був лихою та розпусною людиною, а зачарувала і чуйного поета. Він читав їй поему “Демон”, а Марія радила, коли буде дуже тяжко, молитися, – і Лермонтов 1838 року написав для неї вірш “Молитва”:

В минуту жизни трудную
Теснится ль в сердце грусть:
Одну молитву чудную
Твержу я наизусть.

Есть сила благодатная
В созвучье слов живых,
И дышит непонятная
Святая прелесть в них.

С души как бремя скатится,
Сомненье далеко –
И верится, и плачется,
И так легко, легко...

Легко було на душі і тому, що вже йшлося про одруження Марії з Лермонтовим. Але на перешкоді став інший прихильник Щербатової – син французького посла в Петербурзі. Між ним і поетом спалахнув конфлікт. У лютому 1840 року – дуель, причому на Чорній річці, де загинув Пушкін. Фактично повторилася пушкінська ситуація: на кохану претендує інший – і поєдинок. Спочатку билися на шпагах. Барант подряпав Лермонтову груди, натомість кінець шпаги поета зламався. Тоді взялися за пістолети. Барант промахнувся, а благородний Лермонтов вистрілив убік.

Та через неповних півтора року поет упав від кулі в П’ятигорську. Цього разу дуелянт, вже інший, – Ніколай Соломоновіч Мартинов – не промахнувся...

Невдовзі після загибелі Лермонтова Марія Олексіївна перебирала свої папери і знайшла вірш, що починався словами: “На светские цепи, на блеск утомительный бала, цветущие степи Украйны она променяла...” Вона довго вагалась, чи віддавати цей вірш до друку, але, на щастя, віддала. І ми маємо шедевр, оду українській жінці, що її поет написав за рік до смерті, тоді, коли йшлося про одруження.

Михайло Лермонтов

Марія Щербатова (Штерич)

Тарас Шевченко

Цей вірш дуже любила наша визначна поетка та патріотка Олена Теліга, яку в лютому 1942 року розстріляли гестапівці в Бабиному Яру разом із чоловіком Михайлом. У своїй статті “Якими нас прагнете?”, котру вона надрукувала у львівському журналі “Вістник” у жовтні 1936 року, Теліга повністю процитувала цей вірш, а відтак прокоментувала його: “Чи цей образ українки, що його нам накреслив чужинець, не є повною протилежністю до тих рабинь, яких змальовують наші автори? Чи не нагадує він найліпші жіночі образи західноєвропейської літератури?”

Я довго думав, як подати цього вірша: у перекладах Миколи Зерова чи Миколи Терещенка (переклади гарні й точні), чи в оригіналі, – і нарешті переклав сам:

На пута чужинські,
На блискіт томливого балу
Степи українські
Квітучі вона проміняла.

Та півдня пахкого
Привабу не втратила світлу
Серед крижаного
І серед безжального світу.

Як ночі зірниці,
Що блимають в далях туманних,
Слова-таємниці
Із вуст її плинуть духмяних.

Прозорі і сині,
Як відсвіт небес її очі.
Як вітер пустині,
Палкі її ласки жіночі.

Як слива, що зріє, –
Рум’янець на щічках пушистих,
І сонце зоріє
В кучерях її золотистих.
Тримаючись строго
Традицій Вітчизни сумної,
В надії на Бога
Бере вона сили земної.

Як плем’я, їй рідне,
В чужинців розради не просить,
А гордо і гідно.
Насміх і зло переносить.

І тями не згубить
Від погляду, що палить ревно.
Не зразу полюбить,
Зате не розлюбить даремно.

У двох передостанніх строфах в образі України передано характер нашої нації. Лермонтов пише, що наша Вітчизна – Україна – печальна, але побожна, має надію на Бога, що народ наш не просить у чужинців опори, а гордо й спокійно терпить насмішки і зло...

Так само зворушливо змальовує взаємини Лермонтова з Щербатовою і Костянтин Паустовський у повісті “Розливи річок”. Там є абзац: “Ще там, у Петербурзі, дізнавшись про заслання Лермонтова, Щербатова вирішила одразу ж їхати до себе, в Україну. Ні, ще б’ється серце, і вона не проміняла квітучі українські степи на мертву суєту Петербурга. Він був несправедливий, коли докоряв їй за це”.

Це слова Паустовського. Є ще там епізод, коли в пориві почуттів Щербатова заговорила українською, і Лермонтов зрозумів силу її кохання. Проте в Україну Марія Олексіївна не поїхала. Невдовзі після загибелі Лермонтова помер її дворічний син. А 1843 року вона вийшла заміж за свого родича, генерал-лейтенанта Івана Лутковського, який був на 15 років старший, і у них 1850 року народилася дочка Варвара.

Натомість убивцю Лермонтова було відправлено на кару до Києва. Іван Франко, рецензуючи спогади польського автора Тадеуша Бобровського, пише: “Із дрібної шляхти варто згадати бідолаху Медарда Шашкевича, що викрав панну Проскурницьку, за се був засуджений на два місяці до київської фортеці, та випросившися одного вечора додому, щоб відвідати бідну молоду жіночку, застав у неї москаля Мартинова, того самого, що вбив у поєдинку поета Лермонтова і в Києві при Лаврі нібито відбував церковну покуту” (т. 47, с. 240).

Тоді ж на засланні карався Тарас Шевченко. Він любив поезію Лермонтова, про що свідчать і його листи, і записи в *Щоденнику*, і вірш “Мені здається, я не знаю...”, написаний у першій половині 1850 року в Оренбурзі після того, як його друг Михайло Лазаревський надіслав Тарасові поезії російського поета. У цьому вірші Шевченко прямо звертається до Лермонтова:

Де ж ти?
Великомучениче святий?
Пророче Божий? Ти меж нами,
Ти, присносущий, всюди з нами
Витаєш ангелом святим.
Ти, любий друже, заговориш
Тихенько-тихо... про любов
Про безталанную, про горе;
Або про Бога та про море,
Або про марне литу кров
З людей великими катами.
Заплачеш тяжко перед нами,
І ми заплачемо... Жива
Душа поетова святая,
Жива в святих своїх речах,
І ми, читая, оживаєм
І чуєм Бога в небесах.

А далі подяка Лазаревському, де знову-таки йдеться про поезію Лермонтова:

Спасибі, друже мій убогий!
Ти, знаю, лепту розділив
Свою єдину... Перед Богом
Багато, брате, заробив!
Ти переслав мені в неволю
Поета нашого, – на волю
Мені ти двері одчинив!
Спасибі, друже! Прочитаю
Собі хоть мало... оживу...
Надію в серці привітаю,
Тихенько-тихо заспіваю
І Бога Богом назову.

Минуло п’ять літ. 28 липня 1857 року Тарас записує в *Щоденнику*:

“Ночь лунная, тихая, волшебная ночь. Как прекрасно гармонировала эта очаровательная пустынная картина с очаровательными стихами Лермонтова, которые я невольно прочитал несколько раз, как лучшую молитву создателю этой невыразимой гармонии в своем бесконечном мироздании. Не доходя до укрепления, на каменистом пригорке я сел отдохнуть. И, глядя на освещенную луной тоже каменистую дорогу, еще раз прочитал:

Выхожу один я на дорогу,
Предо мной кремнистый путь блестит,
Ночь тиха, пустыня внемлет Богу,
И звезда с звездою говорит”.

“Глущенко, насамперед, пейзажист, природа – його головна любов і основна тема”.

І знову – вернісаж

Євген БАДІН,
м. Дніпро

У Художньому музеї Дніпра триває виставка картин до 120-річчя з дня народження великого художника-земляка Миколи Глущенка. Кілька років тому музей робив великий персональний вернісаж його картин, тоді їх було більше, ніж зараз. Чому кількість творів зменшилася, а не збільшилася – питання до директора музею.

Глущенка, який сформувався як митець у Західній Європі і мешкав там майже два десятиліття, постійно порівнюють із французькими імпресіоністами: то називають українським Мане, то символом українського імпресіонізму. На наш погляд, ці наративи не зовсім відповідають дійсності.

Не будемо говорити про ранні роботи Глущенка: вони майже всі лишилися за кордоном і нам невідомі. На виставці представлені праці художника, написані в 50-70-ті роки XX сторіччя, в останній період життя майстра. Розквіт французького імпресіонізму відбувся в останню чверть XIX сторіччя, а роботи Глущенка написані через 50-70 років. Невже талановитий українець продовжував через півстоліття старанно працювати в дусі стилю, що вже відійшов у минуле?

Безумовно, Глущенка багато що поєднує з імпресіоністами: відсутність біблійних і міфологічних сюжетів, картин із гострою соціальною проблематикою, відображення лише позитивних сторін життя, велика увага до ефектів світла, невикористання чорної фарби. Разом із тим Глущенко не помічений у самодостатніх експериментах з розкладання сонячного світла на різні кольори, не писав картини рядами різнокольорових цяток, не намагався безкінечно відтворювати вібрацію повітря.

Глущенко, насамперед, пейзажист, природа – його головна любов і основна тема: “Човникова станція біля Дніпра”, ”Барвиста осінь”, “Вечір на Полтавщині”, “Блакитний ранок. Крим”, “Скелі над морем”, “Дощова весна. Карпати”, “Гірські верхівки. Альпи”, “Сніг сходить” і багато інших. Не цурається майстер і урбаністичних пейзажів: “Кривий Ріг”, “Ранок на рейках”, “Будівництво на Дніпрі”, “Сучасний Стокгольм”, “Руїни, м. Рим” та ін.

Специфіка урбаністичних пейзажів у тому, що на передньому плані – природа, а промислові споруди й механізми займають мізерне за об’ємами місце десь на задньому плані. Показовою є картина “Кривий Ріг” (1965 р.). Урвище бурого кольору біля шахти, кольору криворізької залізної руди, внизу трохи притлумленого зеленого кольору, на горі, наче іграшкові – маленькі шахтні споруди, жодної людини чи тварини. Сказати, що в цьому пейзажі є якийсь настрій? Ні. Сказати, що художник змалював екологічне нещастя? Ні. Шукати імпресіонізм взагалі не будемо. Криворізький пейзаж – це ніби просто талановито зафіксований факт, є такий урбаністичний пейзаж – і все, жодних висновків художник не нав’язує. До речі, в пейзажах Глущенка тільки флора, немає жодної тварини або птаха.

Якщо звернемося до рідкісного для художника зображення залізниці в картині “Ранок на рейках” (1963 р.), то знову побачимо, що на першому плані природа: зимовий туманний ранок, помережений фіолетовими коліями серед білого й не зовсім білого снігу, тьмяно блищать вогні семафора. У глибині – маленькі паровозики. Найголовніше: в атмосфері відчувається напружена енергетика перманентного руху. Як Глущенку вдалося передати енергетику повітря – це його загадка й велич як художника.

Зовсім інший мотив в картині “Ранок. Ню” (1958 р.). Напівголена жінка в півоберту спиною сидить біля вікна. Тіло жінки бузкового кольору з темнішими й світлішими відтінками, є навіть пастельно-зелена пляма. Темно-руде волосся, яке жінка прибирає руками до ладу. Нижню частину тіла огортає картата ковдра. Відсунута легенька червона штора й широка – баклажанного кольору. У вікні на аквамариновому тлі величезні ультрамаринові квіти. М’яке тіло жінки всотує все розмаїття кольорів літнього ранку.

Одним із найбільших шедеврів дніпровської колекції картин художника є “Ранок в Гурзуфі” (1966 р.). На передньому плані дві вази: одна брунатно-пурпурова, друга кобальтова, у вазах по три пурпурові квітки, вочевидь, троянди. Основний простір картини займає море, маленькі хвилі різноманітних кольорів: мандаринові, червоні, бузкові, зеленкуваті, бірюзові. Таке враження, що море звучить музикою. Картина насичена любов’ю не просто до природи, це любовний стан душі людини. Небо в нижній частині бузкове, вище гірчично-помаранчеве з барвінковим вкрапленням. Високі темно-брунатні кипариси “працюють” на високе почуття, яким просякнуте полотно.

Картини Глущенка зовні прості, у них немає настирного нав’язування власного почуття художника. Живопис Глущенка – це багатство кольорів у певній гармонії, це не цяточки імпресіоністів, а мазок енергійний, плавний, пружний, гладенький, вібруючий. Природа – це не вічна намальована краса і не миттєво вхоплене швидке й змінне відчуття, хоча художник й відштовхується від зображення природи в конкретний момент. У його роботах природа ніби існує сама по собі, за своїми законами, без нашарувань людських емоцій, і художник намагається виявити її внутрішнє єство, а вже чи впливає воно на людину – нехай кожен розбирається в своєму передчутті самостійно.

СЛОВО Просвіти
ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА” імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом!
ПЕРЕДПЛАТА—2021
Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 74

на 1 місяць	21 грн 43 коп.	на півроку	115 грн 58 коп.
на 3 місяці	61 грн 29 коп.	на рік	225 грн 96 коп.

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН
Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), Павло МОВЧАН, Микола ТИМОШИК, Георгій ФІЛІПЧУК
Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК
Коректорка
Олена ГЛУШКО
Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК, Володимир ЖИГУН
Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО
Бухгалтерія
279-41-46
Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua
Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”, 04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.
Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.
Індекс газети **“Слово Просвіти” — 30617**
4 820095 780016 21016